

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

А. В. Симонік, А. В. Сватьєв, С.І. Караулова

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

**Конспект лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Фізична культура і спорт»
освітньо-професійної програми «Спорт»**

**Запоріжжя
2023**

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

А. В. Симонік, А. В. Свасьєв, С.І. Караулова

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

**Конспект лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Фізична культура і спорт»
освітньо-професійної програми «Спорт»**

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол №7 від 26.03.2023 р.

**Запоріжжя
2023**

Вступ до спеціальності : конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фізична культура і спорт» освітньо-професійної програми «Спорт» / уклад. : А.В. Симонік, А.В. Сватъєв, С.І. Караулова. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 80 с.

У виданні в конспективній формі подано теоретичні основи дисципліни «Вступ до спеціальності» відповідно до робочої програми.

Увагу акцентовано на питаннях розвитку системи вищої освіти в Україні й організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, на механізмі реалізації здобувачем вищої освіти своїх обов'язків і прав, на особливостях функціонування галузі фізичної культури і спорту; розкрито сутність Міжнародного спортивного руху, охарактеризовано основи професійної діяльності тренера-викладача.

Видання допоможе студентам краще усвідомити сутність обраної спеціальності та зрозуміти умови навчання у виші, розширить уявлення про роль і значення фізичної культури і спорту в житті людини та суспільства в цілому.

Визначення основних термінів і понять навчальної дисципліни розкрито в глосарії. Для діагностики рівня засвоєння знань запропоновано питання для самоконтролю й тести.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фізична культура і спорт» освітньо-професійної програми «Спорт».

Рецензент

В.О. Пономарьов, к.п.н., доцент кафедри фізичної культури і спорту

Відповідальний за випуск

М.В. Маліков, д-р біол. наук, проф., декан факультету фізичного виховання

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Зміст лекційного матеріалу.....	6
Тема 1. Фізична культура як суспільне явище	6
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>10</i>
<i>Тести.....</i>	<i>10</i>
Тема 2. Організація навчального процесу у закладах вищої освіти.....	11
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>20</i>
<i>Тести.....</i>	<i>20</i>
Тема 3. Навчання і побут студентів закладу вищої освіти	22
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>29</i>
<i>Тести.....</i>	<i>29</i>
...	
Тема 4. Система вищої освіти в Україні	30
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>36</i>
<i>Тести.....</i>	<i>37</i>
Тема 5. Професійна діяльність тренера-викладача	38
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>50</i>
<i>Тести.....</i>	<i>50</i>
Тема 6. Галузева термінологія.....	51
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>59</i>
<i>Тести.....</i>	<i>60</i>
Тема 7. Міжнародний спортивний рух	61
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>69</i>
<i>Тести.....</i>	<i>70</i>
Тематика есе та поради до його написання.....	72
Глосарій	73
Використана література	77
Додаток А.....	79

ВСТУП

Курс «Вступ до спеціальності» належить до нормативних дисциплін циклу професійної підготовки здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт». Він викладається одним із перших у виші та покликаний:

- комплексно представити студентам галузь їх майбутньої професійної діяльності;
- окреслити особливості обраної спеціальності;
- ознайомити зі специфікою організації освітнього процесу у виші;
- забезпечити формування особистісних орієнтацій, мотивації та готовності до оволодіння знаннями, навичками і фаховими компетентностями, а також становлення професійно важливих якостей і здібностей;
- прискорити процес адаптації до умов навчання у виші.

У ході вивчення дисципліни відбувається первісне знайомство студента зі своєю майбутньою професією, методами й засобами оволодіння нею; формується уявлення про механізм реалізації здобувачем вищої освіти своїх обов'язків і прав. Цим пояснюється її актуальність і значимість у структурно-логічній схемі фахової підготовки.

У запропонованому конспекті лекцій студенти знайдуть відповіді на такі важливі питання: як «бути студентом», як «навчитися вчитися», як самостійно здобувати необхідні знання, як зорієнтуватися в системі вітчизняної вищої освіти, що продовжує реформуватися відповідно до європейських стандартів, як реалізувати свої права та обов'язки, у чому полягає сутність і зміст майбутньої професійної діяльності та чому вона вимагає, крім фахових, ґрунтовних психолого-педагогічних, загальнокультурних і медико-біологічних знань, які проблеми та перспективи стоять перед галуззю фізичної культури і спорту.

У виданні подано інформацію, що спрямована на формування первісного уявлення про фізичну культуру і спорт, усвідомлення цілей, завдань і соціальної значимості майбутньої професії, розкриття перспектив і раціональних шляхів оволодіння нею, розширення пізнавальних і культурних потреб студентів, становлення професійного світогляду та першооснов професійної культури, сприяння вихованню потреби в самовдосконаленні.

Навчальний матеріал викладено послідовно в семи темах відповідно до робочої програми дисципліни. Автори націлюють студента-першокурсника на тривале навчання, постійне самовдосконалення, професійне зростання та готують підґрунтя для подальшого усвідомленого засвоєння фахових дисциплін.

Задля уникнення дублювання автори у вступі не висвітлюють завдання дисципліни та очікувані результати від її вивчення, оскільки вони детально окреслюються у першій лекційній темі.

При розробці конспекту лекцій використано фахову навчально-методичну й періодичну літературу; Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт»; Положення про організацію освітнього процесу в

ЗНУ, Положення про проведення практики студентів ЗНУ, Положення про організацію та методику проведення поточного та підсумкового семестрового контролю навчання студентів ЗНУ, Положення про порядок створення, організацію і роботу Екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти в ЗНУ для ознайомлення студентів з конкретними умовами навчання в університеті.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ

Тема 1. Фізична культура як суспільне явище

Мета лекційного заняття: ознайомитися з метою та завданнями вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності»; з'ясувати основні завдання фізичної культури, розглянути її форми та засоби.

План

1. «Вступ до спеціальності» як навчальна дисципліна.
2. Місце фізичної культури в загальній культурі людства.
3. Основні завдання, форми та засоби фізичної культури.

Ключові терміни та поняття: фахова підготовка, фахові компетентності, система вищої освіти, фізична культура, завдання фізичної культури, форми фізичної культури, засоби фізичної культури.

1. «Вступ до спеціальності» як навчальна дисципліна.

Курс «Вступ до спеціальності» належить до нормативних дисциплін циклу професійної підготовки. Він покликаний забезпечити усвідомлення студентами сутності та специфіки своєї майбутньої професійної діяльності, формування у них особистісних орієнтацій, мотивації та готовності до оволодіння знаннями, навичками і фаховими компетентностями, становлення професійно важливих якостей і здібностей, а також прискорити процес адаптації до умов навчання у виші, націлити на усвідомлене та відповідальне навчання і постійне самовдосконалення.

Основними завданнями викладання навчальної дисципліни є формування у студентів уявлення про вітчизняну систему вищої освіти, сутність і значення аудиторної та самостійної роботи, особливості організації освітнього процесу та фахової підготовки у ВНЗ; ознайомлення з основними правами й обов'язками здобувача вищої освіти, зі специфікою професійної діяльності фахівця із фізичної культури і спорту; розкриття методики роботи з фаховою літературою та інформаційними ресурсами; ознайомлення з технологією науково-дослідницької роботи студентів і вимогами до оформлення її результатів.

У ході вивчення дисципліни відбувається первісне знайомство студента зі своєю майбутньою спеціальністю, методами й засобами оволодіння нею; формується уявлення про механізм реалізації здобувачем вищої освіти своїх обов'язків і прав. Цим пояснюється її актуальність і значимість у структурно-логічній схемі фахової підготовки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» студент повинен *знати*: основні терміни та поняття курсу, особливості формування і джерела фахової термінології; роль та місце фізичної культури і спорту в загальній культурі людства; сучасний стан розвитку галузі фізичної культури і спорту, її матеріально-технічне й інформаційне забезпечення;

державні й громадські форми організації та управління фізичною культурою і спортом; історію становлення та етапи розвитку міжнародного спортивного руху; засади фізкультурно-спортивного руху в Україні; програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні та проблеми їх реалізації; професійні обов'язки та важливі якості тренера-викладача, структуру його діяльності; структуру вищого навчального закладу; особливості, структуру та форми організації освітнього процесу у виші, у тому числі з урахуванням специфіки обраної спеціальності; основи проведення галузевих досліджень; права й обов'язки здобувача вищої освіти; специфіку фахової освіти.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» студент повинен *уміти*: вільно оперувати понятійно-категоріальним апаратом курсу; збирати й узагальнювати інформацію з фахових джерел; аналізувати проблеми й перспективи розвитку галузі фізичної культури і спорту з урахуванням сучасних світових тенденцій; характеризувати діяльність фізкультурно-спортивних організацій; оцінювати ефективність роботи фахівця в галузі фізичної культури і спорту; планувати й раціонально організовувати свою навчальну діяльність і тренувальний процес; будувати алгоритм інформаційного пошуку відповідно до освітніх потреб; реалізовувати свої права й обов'язки як здобувача вищої освіти; постійно поповнювати свої знання.

Курс «Вступ до спеціальності» пов'язаний з дисциплінами циклів гуманітарної та соціально-економічної підготовки, професійної та практичної підготовки, природничо-наукової підготовки. Усі вони складають структурно-логічну схему підготовки студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт», і в сукупності орієнтовані на формування у здобувачів вищої освіти загальних і фахових компетентностей, необхідних для здійснення ними в майбутньому своїх професійних функцій. Спеціальну теоретичну підготовку студентів, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт», забезпечують дисципліни з теорії, методики, організації та педагогіки спорту.

2. Місце фізичної культури в загальній культурі людства.

Фізична культура сьогодні є одним із визначальних чинників суспільного життя світової спільноти, важливим елементом освіти, виховання, охорони здоров'я, військової справи, професійно-прикладної підготовки, соціальної сфери, політики, економіки, мистецтва тощо.

Словосполука «фізична культура» характеризує означене поняття як частину (різновид) культури взагалі.

Первісний зміст поняття «культура» (у перекладі з латинської мови «обробіток») нині суттєво розширився. У загальноживаному значенні воно включає в себе певні особисті риси, форми, стиль поведінки й діяльності окремої особи або спільноти, тобто, з одного боку, різноманітні форми суспільного життя, а з іншого – результати діяльності.

Отже, складовими *культури*, в широкому розумінні цього поняття, є мистецтво, наука, ідеологія, фізична культура, а також результати діяльності людини у цих сферах. Культуру умовно поділяють на матеріальну й духовну.

У сфері культури людина проявляється в трьох аспектах:

- пізнає попередній історичний досвід (вивчає літературу, мистецтво, техніку);
- є носієм культурних цінностей;
- сама є творцем культурних цінностей, які є підґрунтям для подальшого розвитку культури.

Фізична культура є частиною загальної культури людства, що являє собою творчу діяльність із засвоєння, накопичення та створення нових цінностей переважно у сфері фізичного розвитку, оздоровлення та виховання людей.

Найчастіше терміном «фізична культура» позначають процес, спрямований на підготовку людей до життя та праці шляхом виконання фізичних вправ, використання цілющих сил природи, дотримання індивідуальної та громадської гігієни.

Змістово поняття «галузь фізичної культури» включає в себе не лише систему вправ, теоретичних знань, але й матеріальну базу фізичної культури та її організаційну систему.

Із розвитком цивілізації, внаслідок зменшення в житті людей обсягу важкої фізичної праці, значення фізичної культури в суспільстві постійно зростає. По суті, фізична культура є основним (якщо не єдиним) гарантованим засобом порятунку людства від фізичної деградації та виродження. Адже суттєве обмеження рухової активності призводить до погіршення стану здоров'я людини, зниження її творчої активності тощо.

Запобігти зниженню продуктивності праці дозволяє достатня рухова активність і певний режим праці та побуту в поєднанні з іншими засобами. Достеменно відомо, що продуктивність праці на виробництві робітників, які займалися фізичними вправами, була значно вищою. Недаремно керівництво високорентабельних фірм Японії, Західної Європи та США приділяє фізичній культурі посилену увагу. Для працівників створюються сприятливі умови для занять фізичною культурою і спортом. Ті з них, які не хворіють, не курять, ведуть здоровий спосіб життя і займаються спортом, користуються комплексом пільг, як-от: додаткові відпустки, персональні доплати, гарантія збереження робочого місця після досягнення пенсійного віку тощо.

Формуючись у процесі розвитку людського суспільства, фізична культура чітко визначила залежність між підготовкою до праці та її результатами. Ускладнення змісту людської діяльності щоразу підвищує вимоги до рівня фізичної та психічної підготовленості. Функції фізичної культури проявляються також у постійному накопиченні та передачі досвіду, в створенні нових методів і засобів впливу на психофізичний стан людини. Цей досвід складає основу теорії фізичного виховання і спорту, яка виокремилася в самостійний науковий напрям. Якщо фізична культура є засобом підвищення продуктивності праці та

досягнення високого рівня суспільного виробництва, то останнє, своєю чергою, забезпечує відповідні умови (матеріальні та духовні) для розвитку фізичного виховання і спорту.

3. Основні завдання, форми та засоби фізичної культури.

Фізична культура і спорт, які донедавна були лише споживачами високих технологій, сьогодні самі стали їх постачальниками для багатьох галузей, зокрема медицини, психології, матеріалознавства, будівництва й архітектури тощо.

Основними завданнями фізичної культури є:

- забезпечення рухової активності людей;
- сприяння гармонійному розвитку особистості;
- формування позитивних рис характеру;
- підтримання рівня здоров'я та працездатності;
- накопичення й ефективне застосування знань про здоров'я та здоровий спосіб життя.

Фізична культура є специфічним багатофункціональним явищем, що дозволяє вирішувати широкий спектр завдань – від індивідуальних до державних і загальнолюдських.

Галузь фізичної культури включає в себе систему вправ, теоретичні знання, матеріальну основу фізичної культури, структуру спортивних організацій і науково-методичну базу.

Фізична культура і спорт цілком логічно й об'єктивно сприяють політичному, економічному, соціальному та науково-технічному прогресу людства.

Основними засобами фізичної культури є фізичні вправи у всій їх різноманітності. Водночас значний потенціал мають оздоровчі сили природи, різноманітні гігієнічні процедури, раціональний режим побуту, праці, відпочинку та харчування. Відтак їх не можна ігнорувати.

Раціональне поєднання різноманітних засобів є основною запорукою успішного розв'язання завдань, що стоять перед фізкультурно-спортивним рухом.

Форма проведення занять суттєво впливає на характер, кількість і ефективність використання відповідних засобів і визначається побутовими та професійними обставинами. Форма занять обов'язково має відповідати поставленій меті.

Сфери впровадження фізичної культури і спорту:

- навчально-виховна;
- виробнича;
- соціально-побутова.

Основні показники стану розвитку фізичної культури в державі, регіоні чи організації:

- стан здоров'я та рівень фізичного розвитку людей;
- рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами;
- кількість фізкультурників і спортсменів;

- наявність відповідних організаційних структур;
- наявна матеріально-технічна база;
- рівень науково-методичного та інформаційного забезпечення;
- рівень спортивних досягнень окремих осіб і збірних команд.

В Україні розроблено й затверджено наказом Міністерства молоді та спорту України № 4607 від 04.10.2018 тести й нормативи для проведення на добровільних засадах щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України. Їх метою є визначення й підвищення рівня фізичної підготовленості українців. За результатами виконання тестів щорічне оцінювання проводиться за чотирма рівнями фізичної підготовленості: високий, достатній, середній, низький.

? Питання для самоконтролю

1. Сформулюйте основні завдання навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності».
2. Розкрийте сутність поняття «фізична культура».
3. Охарактеризуйте роль і місце фізична культури в загальній культурі людства.
4. Вирішенню яких основних завдань у суспільстві сприяє фізична культура?
5. Назвіть сфери впровадження фізичної культури і спорту.
6. Перерахуйте основні показники стану розвитку фізичної культури в державі.

Тести

1. Які навчальні дисципліни забезпечують спеціальну теоретичну підготовку студентів, що навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт»?
 - а) дисципліни з теорії, методики, організації та педагогіки спорту;
 - б) фізико-математичні, хіміко-біологічні дисципліни;
 - в) історичні, філософсько-правові, соціально-гуманітарні дисципліни.
2. Система фізичної культури і спорту в Україні – це:
 - а) багатогранне суспільне явище, складова загальної культури суспільства;
 - б) сукупність державних і суспільних організацій, діяльність яких спрямована на фізичне виховання населення та розвиток спорту в Україні;
 - в) організаційно-штатні чи тимчасово створені штаби, колективи, окремі посадові особи, що наділені правами й обов'язками зі здійснення керівництва військовими силами.
3. Структурна частина фізичної культури, що історично склалася у формі змагальної діяльності та практики спеціальної підготовки людини до змагань, – це:
 - а) спорт;
 - б) освіта;
 - в) наука.
4. Матеріально-технічна база фізичної культури України являє собою:

- а) сукупність духовних цінностей і розподільчих структур;
 - б) сукупність матеріальних цінностей (спортивні споруди, обладнання, спортивна форма, знаряддя, інвентар), фінансів, розподільчих структур і виробничих потужностей, що знаходяться в державній, муніципальній, відомчій, кооперативній та особистій власності;
 - в) виключно матеріальні цінності (спортивні споруди, обладнання, спортивна форма, знаряддя, інвентар).
5. Укажіть джерело фінансування в Україні фізичної культури і спорту:
- а) особисті кошти громадян;
 - б) кошти державного бюджету;
 - в) кошти державного бюджету й відомчих організацій, вступні внески (індивідуальні та колективні), дотації державних органів, спонсорські внески, прибутки від комерційної діяльності спортивних організацій, особисті кошти громадян.
6. Які основні напрямки впровадження фізичної культури визначені у статті 8 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»?
- а) фізкультурно-оздоровча діяльність;
 - б) фізичне виховання;
 - в) фізкультурно-оздоровча діяльність, фізичне виховання та масовий фізкультурно-спортивний рух.
7. Укажіть основні завдання фізичної культури і спорту в Україні:
- а) утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві;
 - б) підвищення рівня здоров'я населення, особливо дітей;
 - в) постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, сприяння економічному й соціальному прогресу суспільства, а також утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві.
8. Укажіть соціальні функції, притаманні спорту як суспільному явищу:
- а) маркетингова, рекламна, наглядова;
 - б) змагальна, виховна, оздоровча;
 - в) функція поліпшення взаєморозуміння між народами й державами.

Тема 2. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти

Мета лекційного заняття: засвоїти основні терміни й поняття, що характеризують освітній процес у вищому навчальному закладі; ознайомитись із формами організації у вищій навчальній діяльності та формами контролю; усвідомити сутність освітнього процесу в закладах вищої освіти.

План

1. Спрямованість освітнього процесу в закладах вищої освіти.
2. Науково-методичне забезпечення освітнього процесу.
3. Види та форми організації навчальних занять у вищій школі.
4. Форми та методи контролю.

Ключові терміни та поняття: державний стандарт освіти, начальний план, освітня (освітньо-професійна) програма, робоча програма навчальної дисципліни, форми організації навчання.

1. Спрямованість освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Освітній процес у вищих навчальних закладах України орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до самовдосконалення й постійного поповнення знань, швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері та організації праці в умовах ринкової економіки.

Зміст освіти визначається освітньою (освітньо-професійною) програмою підготовки та навчальними планами і конкретизується в комплексах навчально-методичного забезпечення дисциплін, підручниках, навчальних посібниках, інструктивно-методичних матеріалах, а також безпосередньо у ході проведення навчальних занять.

2. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу.

Навчально-методичне забезпечення навчального процесу включає:

- державні стандарти освіти;
- освітні (освітньо-професійні) програми;
- навчальні плани та пояснювальні записки до них;
- робочі програми з кожної навчальної дисципліни навчального плану;
- комплекси навчально-методичного забезпечення з кожної навчальної дисципліни навчального плану: конспект або розширений план лекцій, плани практичних (семінарських) занять, завдання до лабораторних робіт, самостійної роботи, індивідуальні завдання, питання та завдання до поточного та підсумкового контролю знань і вмінь, комплексні контрольні роботи;
- підручники й навчальні посібники;
- програми практики (наскрізні та робочі);
- методичні матеріали до написання та оформлення курсових і кваліфікаційних робіт (бакалаврських, магістерських).

Стандарти вищої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти») встановлюють вимоги до змісту, обсягу освітньої та фахової підготовки здобувачів відповідного рівня і ступеня освіти. Вони є основою оцінки освітнього рівня громадян незалежно від форм одержання вищої освіти. Відповідність освітніх послуг стандартам вищої освіти визначає якість освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти.

Стандарти вищої освіти вводяться з метою забезпечення якості вищої освіти, а також розроблення, впровадження та вдосконалення нормативної та навчально-методичної бази, що регламентує підготовку здобувачів вищої освіти.

Стандарти вищої освіти є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами в системі вищої освіти.

Стандарти вищої освіти базуються на Законі України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 05.09.2017), Законі України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014) та інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини в системі вищої освіти.

Навчальний план – це нормативний документ, що визначає перелік і обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми і обсяг проведення навчальних занять, графік освітнього процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю.

Робоча програма навчальної дисципліни є основним документом навчально-методичного забезпечення дисципліни, вимоги до змісту якої встановлені п. 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності. Робоча програма складається для кожної навчальної дисципліни, вивчення якої передбачено освітньою (освітньо-професійною) програмою.

Складовими робочої програми є:

- тематичний план;
- власне програма навчальної дисципліни (зміст курсу);
- заплановані результати навчання;
- критерії оцінювання навчальних досягнень студента та система накопичення балів;
- форми та засоби проведення поточного та підсумкового контролю;
- рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні ресурси.

Відповідальність за реалізацію освітніх (освітньо-професійних) програм, якість підготовки здобувачів вищої освіти та відповідність результатів навчання стандартам вищої освіти несуть декани факультетів і завідувачі кафедр.

Освітня (освітньо-професійна) програма містить перелік обов'язкових і вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин (кількості кредитів), відведених на їх вивчення і форм підсумкового контролю. Нормативна частина змісту освіти визначається стандартами вищої освіти, а вибірка – закладом вищої освіти.

Основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу є навчальний план.

Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і включає всі нормативні навчальні дисципліни та частину вибіркового дисциплін. Вибіркові навчальні дисципліни включені до індивідуального навчального плану студента так само є обов'язковими для вивчення.

Студент несе відповідальність за виконання індивідуального навчального плану. Контроль за реалізацією індивідуальних навчальних планів здобувачів вищої освіти здійснюють випускові кафедри та деканати факультетів.

Навчальний час студента складається з певної кількості академічних годин (одна академічна година - 45 хв), навчальних днів, тижнів, семестрів, курсів. Тривалість семестру визначається графіком освітнього процесу та відображається в навчальному плані. Канікули встановлюються двічі на рік загальною тривалістю не менше ніж 8 тижнів.

Відвідування навчальних занять для здобувачів вищої освіти є обов'язковим.

Наскрізна програма практики – це основний навчально-методичний документ, що регламентує мету, зміст і послідовність проведення практики, підведення їх підсумків і містить рекомендації щодо видів і форм контролю рівня знань, умінь і навичок, яких студенти мають набути під час проходження кожного виду практики за кожним рівнем вищої освіти (ступенем).

Зміст наскрізної програми практики включає програми всіх етапів практичного навчання. Практика студентів є невід'ємною складовою підготовки фахівців з вищою освітою. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття, розвиток і вдосконалення практичних умінь і навичок.

3. Види та форми організації навчальних занять у вищій школі.

Основними формами організації освітнього процесу у вишах є навчальні заняття, самостійна робота (складовою якої є індивідуальне завдання), практична підготовка, контрольні заходи та навчально-тренувальні заняття (рис. 1).

Основні види навчальних занять: лекції, практичні (семінарські, лабораторні) заняття та консультації.

Бали, отримані здобувачем вищої освіти за знання та вміння, продемонстровані у ході практичних (семінарських, лабораторних) занять, враховуються при виставленні семестрової підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Рисунок 1 – Види та форми організації навчальних занять у вищій школі

Лекція є основною формою проведення навчальних занять у виші, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. Закладаючи основи наукових знань, лекція визначає зміст інших видів навчальних занять, тому займає ключове положення стосовно них. Лекція охоплює матеріали однієї або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика лекцій визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

Лекції проводяться досвідчені науково-педагогічні працівники (професори, доценти), запрошені провідні науковці та фахівці-практики з однією або більше академічними групами.

Лабораторне заняття є формою навчального заняття, при якій студент під керівництвом викладача проводить експерименти (досліди) з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та оволодіння методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Лабораторні заняття проводяться не більше, як з половиною академічної групи в спеціально обладнаних приміщеннях або в умовах реального професійного середовища (наприклад, у спортивному залі).

Практичне заняття є формою навчального заняття, при якій викладач організовує детальний розгляд студентам окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння й навички їх практичного застосування шляхом виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Практичне заняття передбачає проведення попереднього контролю знань та ґрунтується на підготовленому навчально-методичному матеріалі – тестах, завданнях, задачах тощо.

Семінарське заняття є формою навчального заняття в академічній групі, при якій викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів (доповіді, реферати).

Викладач оцінює та фіксує в журналі підготовлені студентами доповіді, їх виступи під час дискусії, уміння формулювати й аргументовано відстоювати свою точку зору.

Індивідуальне заняття – навчальне заняття, яке проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки, розкриття та розвитку творчих здібностей.

Види, обсяг і форми індивідуальних навчальних занять, а також форми та методи поточного і підсумкового контролю визначаються індивідуальним навчальним планом студента. Індивідуальні заняття проводяться за окремим графіком.

Специфіка навчання у виші за освітньо-професійною програмою «Спорт» вимагає більш широкого застосування індивідуальних занять як для оволодіння навчальними дисциплінами, так і для повного розкриття спортивного обдарування та забезпечення якнайвищих досягнень студента в обраному виді спорту.

Індивідуальні завдання (презентації, есе, реферати тощо) з окремих дисциплін спрямовані на поглиблення, узагальнення й закріплення знань

студентів, засвоєних у процесі навчання. Форма і зміст індивідуальних завдань визначаються робочими програмами навчальних дисциплін. Виконуються індивідуальні завдання студентом самостійно при консультуванні викладача в термін, визначений робочою програмою дисципліни.

Консультація – навчальне заняття, під час якого студент отримує відповіді від викладача на конкретні питання, пояснення певних теоретичних положень або аспектів їх практичного застосування. Організація консультацій передбачається як для груп, так і для окремих студентів, якщо стосується питань, пов'язаних з виконанням індивідуальних завдань або планів спортивної підготовки.

Курсова робота – це індивідуальне науково-дослідне завдання творчого або репродуктивного характеру, яке виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення засвоєних у процесі навчання знань та їх застосування при комплексному вирішенні конкретних фахових завдань.

Тематика курсових робіт розробляється відповідно до завдань навчальної дисципліни і має практичне фахове спрямування.

Кваліфікаційні роботи (бакалавра, магістра) виконуються на завершальному етапі навчання здобувачів вищої освіти в університеті. Вони передбачають як систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності, застосування їх при вирішенні конкретних завдань, так і розвиток навичок самостійної роботи та оволодіння методикою дослідження й експерименту, пов'язаних з темою роботи.

Студент має право обрати тему кваліфікаційної роботи з переліку запропонованих випусковою кафедрою або запропонувати свою тему, відповідно її обґрунтувавши та погодивши з науковим керівником. Захист випускної кваліфікаційної роботи проводиться на відкритому засіданні спеціально створеної екзаменаційної комісії. До захисту кваліфікаційної роботи допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану, на підставі наказу ректора. Обов'язковою умовою допуску кваліфікаційної роботи до захисту є її попереднє обговорення на випусковій кафедрі у форматі передзахисту. Студенти, кваліфікаційні роботи яких на передзахисті було оцінено позитивно, допускаються до прилюдного захисту.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є формою організації освітнього процесу, спрямованою на оволодіння ними навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових занять. Зміст самостійної роботи здобувача вищої освіти за конкретною навчальною дисципліною визначається її робочою програмою, інструктивно-методичними матеріалами й завданнями, розробленими викладачем. Час для самостійної роботи регламентується робочим навчальним планом і варіюється в межах від 50 до 70% загального обсягу навчального часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни.

Самостійна робота студента, який навчається за освітньо-професійною програмою «Спорт», може виконуватись не лише в бібліотеці, навчальному

кабінеті, лабораторії, але й в умовах тренувального збору, під час переїзду до місць змагань тощо.

Спортивне вдосконалення здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт», є природною та важливою ланкою їх підготовки. Значимість рівня спортивної підготовки впливає безпосередньо із сутності майбутньої діяльності фахівця фізкультурно-спортивного профілю. Особливість спортивної діяльності полягає в тому, що деякі аспекти спорту неможливо вивчити, їх можна лише відчувати, до того ж тільки на відповідно високому змагальному рівні.

За освітньо-професійною програмою «Спорт» навчаються зазвичай студенти, стаж спортивної діяльності яких становить 3-7 років. Студентський вік – найрезультативніша спортивна пора в більшості видів спорту, хоча в деяких видах (спортивна гімнастика, плавання) вона може вже залишитися в минулому. Проте й ті, хто вже пройшов пік своїх спортивних досягнень, й ті, хто знаходиться в розквіті змагальної діяльності, й ті, хто на підході до своїх спортивних висот, з однаковою мірою серйозності мають ставитись до тренувального процесу. Адже тренування студента факультету фізичного виховання носить дещо глибший, педагогічно-аналітичний характер.

Саме тому розкладом занять і навчальним планом передбачено певну кількість годин для спортивно-педагогічного вдосконалення та підвищення спортивної майстерності. Частину відведених для цього годин студент може, за погодженням із навчальним відділом, кафедрою, відпрацювати в ДЮСШ, у навчально-тренувальних групах при кафедрах, у збірних командах клубів і регіонів, інших спортивних організаціях. Це сприяє глибшому практичному оволодінню студентом основами своєї професії. Варто мати на увазі, що частина студентів бере участь у тренувальному процесі збірних команд України і спортивних товариств, у школах вищої спортивної майстерності, на тренувальних зборах і змаганнях. Це суттєво підвищує ефективність спортивного вдосконалення студента і сприяє його фаховому становленню.

Науково-дослідницька робота студента відіграє суттєву роль у підготовці фахівців, особливо у відборі студентів, що мають здібності до проведення наукових досліджень у галузі фізичної культури та спорту.

Виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, участь у студентських наукових конференціях, перші публікації, взаємодія з науковцями, підготовка курсових і кваліфікаційних робіт – усе це етапи становлення майбутнього вченого.

Особливо цінними є наукові роботи в галузі фізичної культури, виконані студентами-спортсменами, які добре розуміють предмет дослідження та особистий спортивний досвід яких є неоціненним.

Практична підготовка студентів є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми. Її метою є оволодіння вміннями, навичками та способами організації майбутньої професійної діяльності. Практична підготовка здійснюється шляхом проходження здобувачами вищої освіти практики. Вона проводиться в реальних професійних умовах під організаційно-

методичним керівництвом викладача закладу вищої освіти та керівника від бази практики.

Практична підготовка студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт», здійснюється:

- у фізкультурних організаціях (комітети фізичної культури, добровільні спортивні товариства, спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні споруди);
- у закладах освіти (школи, училища, вищі, виховні установи);
- в установах охорони здоров'я (лікарні, будинки відпочинку, санаторії, оздоровчі центри, консультативні пункти).

Практична підготовка регламентується навчальним планом та Положенням про проведення практики студентів закладу вищої освіти.

Загальну організацію практики та контроль за її проведенням здійснює керівник практики. Навчально-методичне керівництво і виконання програми практики забезпечують випускові кафедри.

До керівництва практикою можуть залучатися провідні фахівці спортивних організацій і підрозділів, які є базами практики. За наявності вакантних місць студенти можуть зараховуватись на штатні посади. Але не менше 50 % часу вони повинні відводити на загальнопрофесійну підготовку.

4. Форми та методи контролю.

Контрольні заходи передбачають поточний та підсумковий контроль (рис. 2).

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних (лабораторних, семінарських занять) з метою перевірки рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форми проведення поточного контролю, система накопичення балів і критерії оцінювання знань визначаються робочою програмою конкретної навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться у формі семестрового контролю знань здобувачів вищої освіти в усній, письмовій формі або із застосуванням ІТ-технологій.

Семестровий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти на окремих його етапах у формах семестрового екзамену, семестрового диференційованого заліку та заліку з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою програмою навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом. Студент допускається до семестрового контролю, якщо він виконав всі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з дисципліни.

Семестровий екзамен є формою підсумкового контролю засвоєння теоретичного та практичного матеріалу з окремої дисципліни за семестр, що проводиться як контрольний захід. Він передбачає обов'язкову присутність здобувача вищої освіти та письмову фіксацію відповіді.

Семестровий диференційований залік (залік) є формою підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу з певної дисципліни на підставі результатів поточного контролю знань. Він передбачає обов'язкову присутність здобувача вищої освіти.

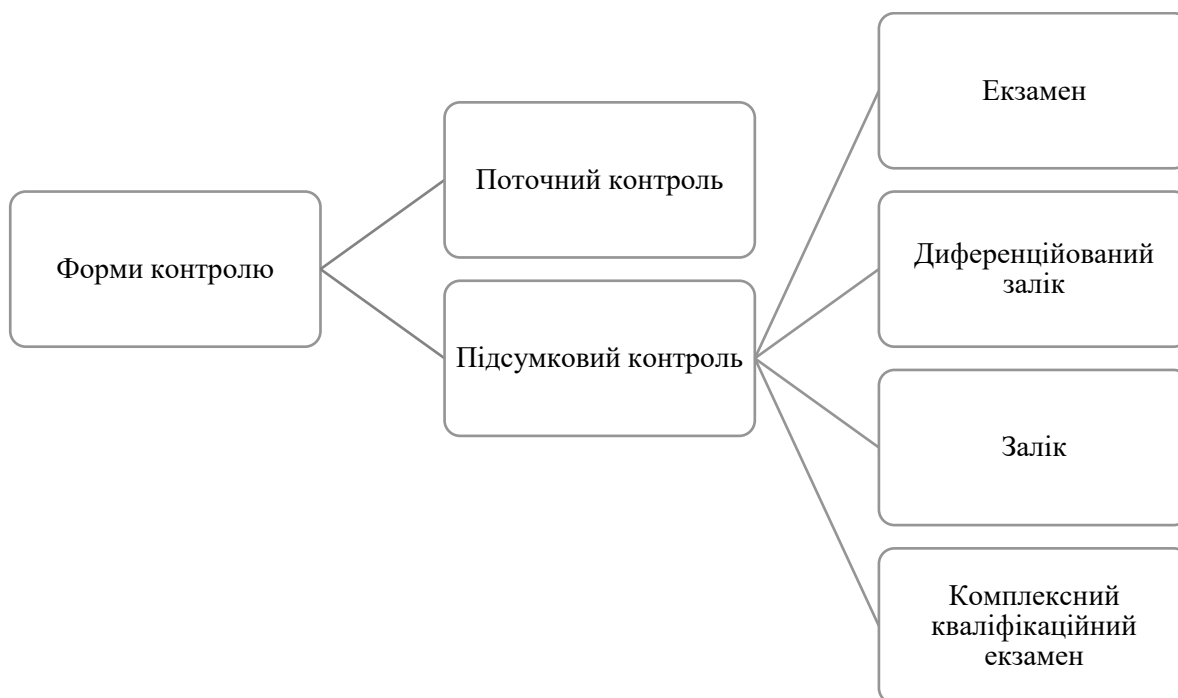

Рисунок 2 – Форми контролю, що використовуються у вищій школі

Результати складання екзаменів і диференційованих заліків оцінюються за стобальною шкалою (шкалою ЄКТС) і національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Екзамени і заліки складаються в період екзаменаційних сесій або у встановлені закладом вищої освіти терміни складання заліків та екзаменів. Студенти, які не з'явились на екзамен без поважної причини, вважають такими, що одержали незадовільну оцінку.

Здобувач вищої освіти, який за наслідками семестрового контролю має заборгованості, зобов'язаний їх ліквідувати у терміни визначені Положенням про організацію та методику проведення поточного та підсумкового семестрового контролю. Повторне складання екзаменів допускається не більше двох разів з кожної дисципліни: один раз – викладачу, другий – комісії, призначеній деканом.

Для встановлення відповідності рівня та обсягу набутих знань, умінь, компетентностей вимогам стандартів вищої освіти у ВНЗ передбачено проведення атестації здобувачів вищої освіти. Вона відбувається у формі *комплексного кваліфікаційного екзамену та/або захисту кваліфікаційної роботи*.

Екзаменаційна комісія здійснює атестацію студентів після завершення навчання на певному рівні вищої освіти. Екзаменаційна комісія перевіряє рівень підготовки випускників, присвоює їм відповідний освітній рівень, вносить пропозиції щодо поліпшення освітньо-професійної підготовки фахівців.

? Питання для самоконтролю

1. Назвіть та охарактеризуйте основні форми навчання в закладі вищої освіти.
2. Чим визначається зміст вищої освіти?
3. Перерахуйте складові навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.
4. Розкрийте особливості самостійної роботи здобувача вищої освіти.
5. Назвіть та охарактеризуйте форми й види контролю.

Тести

1. На що орієнтований освітній процес у вищих навчальних закладах України?
 - а) на основні, допоміжні та обслуговуючі підрозділи вишу, що забезпечують своєчасний випуск студентів за певним ступенем вищої освіти;
 - б) на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до самовдосконалення, постійного поповнення знань, швидкої адаптації до динамічних змін у соціально-культурній сфері та організації праці в умовах ринкової економіки;
 - в) на діяльність людини, спрямовану на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей.
2. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу у вищих навчальних закладах включає в себе:
 - а) стандарти вищої освіти; освітні (освітньо-професійні) програми; навчальні плани та пояснювальні записки до них; робочі програми з кожної навчальної дисципліни навчального плану; комплекси навчально-методичного забезпечення з кожної навчальної дисципліни навчального плану; підручники й навчальні посібники; програми практики (наскрізні та робочі); методичні матеріали до написання та оформлення курсових і кваліфікаційних робіт;
 - б) навчальні програми з усіх дисциплін;
 - в) підручники, навчальні посібники, робочі програми навчальних дисциплін, статут вишу.
3. Освітня (освітньо-професійна) програма – це:
 - а) система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти;
 - б) перелік обов'язкових і вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин (кількості кредитів), відведених для їх вивчення, і форм підсумкового контролю;
 - в) контрольний захід, спрямований на перевірку рівня засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни.
4. Укажіть основний нормативний документ, що регламентує організацію освітнього процесу у виші:

- а) навчальний план;
- б) робоча програма навчальної дисципліни;
- в) освітня (освітньо-професійна) програма.

5. Навчальний план – це:

а) обов'язковий для виконання нормативний документ, що визначає критерії оцінки знань студентів по завершенню навчання за певним рівнем вищої освіти;

б) нормативний документ, що регламентує діяльність закладів освіти;

в) нормативний документ, що визначає перелік і обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, форми проведення навчальних занять і їх обсяг, графік освітнього процесу, форми поточного й підсумкового контролю.

6. Укажіть основні види навчальних занять у вищих навчальних закладах:

- а) конференції, саміти, з'їзди;
- б) симпозіуми, колоквиуми, лікбези;
- в) лекції, практичні (лабораторні, семінарські) заняття, консультації.

7. Лекція – це:

а) основна форма проведення навчальних занять у виші, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу;

б) навчальне заняття, під час якого студент отримує відповіді від викладача на конкретні питання, пояснення певних теоретичних положень або аспектів їх практичного застосування;

в) навчальне заняття, яке проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки, розкриття та розвитку творчих здібностей.

8. Лабораторне заняття – це:

а) форма навчального заняття, при якій студент під керівництвом викладача проводить експерименти (досліди) з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та оволодіння методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі;

б) навчальне заняття, яке проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки, розкриття та розвитку творчих здібностей;

в) навчальне заняття, під час якого студент отримує відповіді від викладача на конкретні питання, пояснення певних теоретичних положень або аспектів їх практичного застосування.

9. Практичне заняття – це:

а) основна форма проведення навчальних занять у виші, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу;

б) форма навчального заняття, при якій викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів (доповіді, реферати);

в) форма навчального заняття, при якій викладач організовує детальний розгляд студентам окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та

формує вміння й навички їх практичного застосування шляхом виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

10. Семінарське заняття – це:

а) форма навчального заняття, при якій студент під керівництвом викладача проводить експерименти (досліди) з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та оволодіння методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі;

б) форма навчального заняття, при якій викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів (доповіді, реферати);

в) навчальне заняття, яке проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки, розкриття та розвитку творчих здібностей.

Тема 3. Навчання і побут студентів закладу вищої освіти

Мета лекційного заняття: засвоїти основні права й обов'язки осіб, які навчаються у закладах вищої освіти; ознайомитися з особливостями діяльності органів студентського самоврядування, механізмом реалізації прав студентів на участь в управлінні вишем.

План

1. Стандарти вищої освіти. Освітній процес.
2. Права та обов'язки осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.
3. Студентське самоврядування.

Ключові терміни та поняття: вища освіта, компетентність, стандарт вищої освіти, освітній процес, здобувач вищої освіти, академічна мобільність.

1. Стандарти вищої освіти. Освітній процес.

Розкриття теми доцільно розпочати з визначення основних термінів і понять, що використовуються в комплексі нормативних документів, які визначають зміст вищої освіти.

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Галузь знань – основна предметна область освіти й науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка.

Кваліфікація – офіційний результат оцінювання та визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту.

Спеціальність – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначають здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій та використовуються для визначення та оцінювання якості змісту й результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти.

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої (освітньо-професійної) програми:

- 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- 2) перелік компетентностей випускника;
- 3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- 4) форми атестації здобувачів вищої освіти;
- 5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;
- 6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Структурно-логічна схема підготовки – це наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньої (освітньо-професійної) програми підготовки, що є основою для формування навчального та робочого навчального планів.

Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Положення про організацію освітнього процесу затверджується вченою радою закладу вищої освіти відповідно до законодавства.

2. Права та обов'язки осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.

Особами, які навчаються у закладах вищої освіти, є:

- 1) здобувачі вищої освіти (студент, курсант, аспірант, ад'юнкт, докторант);
- 2) інші особи, які навчаються у закладах вищої освіти (слухач).

Студент – особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра. Особа стає студентом з моменту підписання наказу ректора про її зарахування (поновлення) до числа студентів. Студентам на час навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) видається студентський квиток, який засвідчує особу, та залікова книжка.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної) програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр.

Слухач – особа, яка навчається на підготовчому відділенні закладу вищої освіти, або особа, яка отримує додаткові чи окремі освітні послуги, у тому числі за програмами післядипломної освіти.

До початку занять кожен курс розподіляється на академічні групи. Склад групи затверджується наказом ректора. В кожній групі призначається (або обирається) староста з числа студентів, які успішно навчаються й дотримуються навчальної дисципліни.

Староста групи підпорядковується безпосередньо декану факультету та його заступнику. До обов'язків старости входить:

- відповідальність за стан успішності в групі;
- доведення до відома студентів групи розпоряджень і наказів адміністрації університету, відповідальність за їх виконання;
- облік відвідування студентами всіх видів навчальних і спортивних занять;
- подання до деканату службових записок про явку студентів на заняття, оперативне інформування деканату про зрив занять, можливі непорозуміння у розкладі, можливі конфлікти з науково-педагогічними працівниками тощо;
- допомога викладачеві у створенні робочої атмосфери під час занять і в контролі за збереженням інвентарю та навчального обладнання;
- призначення чергових у групі (навчальному приміщенні);
- ведення журналу старости академічної групи.

Розпорядження старости у межах вказаних функцій є обов'язковим для виконання всіма студентами академічної групи.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на:

- 1) вибір форми навчання під час вступу до закладу вищої освіти;
- 2) безпечні та нешкідливі умови навчання, праці й побуту;
- 3) трудову діяльність у позанавчальний час;
- 5) безоплатне користування бібліотекою, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами закладу вищої освіти;

6) безоплатне забезпечення інформацією для навчання в доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими потребами);

7) користування виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами закладу вищої освіти в порядку, передбаченому статутом закладу вищої освіти;

8) забезпечення гуртожитком на строк навчання в порядку, встановленому законодавством;

9) участь у науково-дослідних роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікації;

10) участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку;

11) участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;

12) участь у громадських об'єднаннях;

13) участь у діяльності органів самоврядування закладу вищої освіти, факультету, вченої ради ЗВО, органів студентського самоврядування;

14) навчання одночасно за декількома освітніми програмами, а також у декількох закладах вищої освіти, за умови отримання тільки однієї вищої освіти за кожним ступенем за кошти державного бюджету;

15) академічну мобільність, у тому числі міжнародну; (*академічна мобільність* – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти на території України чи поза її межами;

16) отримання соціальної допомоги у випадках, встановлених законодавством;

17) зарахування до страхового стажу відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» періодів навчання на денній формі навчання у закладах вищої освіти за умови добровільної сплати страхових внесків;

17) академічну відпустку або перерву в навчанні зі збереженням окремих прав здобувача вищої освіти, а також на поновлення навчання в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки;

18) моральне та/або матеріальне заохочення за успіхи в навчанні, науково-дослідній та громадській роботі, за спортивні досягнення тощо;

19) захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;

20) безоплатне проходження практики на підприємствах, в установах, закладах та організаціях, а також на оплату праці під час виконання виробничих функцій згідно із законодавством;

21) канікулярну відпустку тривалістю не менш як вісім календарних тижнів на навчальний рік;

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, мають право на

отримання академічних і соціальних стипендій у встановленому законодавством порядку.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти за денною формою навчання, можуть отримувати інші стипендії, призначені фізичними (юридичними) особами.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані:

1) дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти;

2) виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями;

3) виконувати вимоги освітньої (освітньо-професійної) програми, дотримуючись академічної доброчесності та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання.

Відрахування, переривання навчання, поновлення та переведення здобувачів вищої освіти.

1. Підставами для відрахування здобувача вищої освіти є:

1) завершення навчання за відповідною освітньою (освітньо-професійною) програмою;

2) власне бажання;

3) переведення до іншого закладу вищої освіти;

4) невиконання навчального плану;

5) порушення умов договору (контракту), укладеного між закладом вищої освіти та особою, яка навчається, або фізичною (юридичною) особою, яка оплачує таке навчання;

6) інші випадки, передбачені законом.

Особа, відрахована із закладу вищої освіти до завершення навчання за освітньою (освітньо-професійною) програмою, отримує академічну довідку, що містить інформацію про результати навчання, назви дисциплін, отримані оцінки та здобуту кількість кредитів ЄКТС.

2. Здобувач вищої освіти має право на перерву в навчанні у зв'язку з обставинами, які унеможливають виконання освітньої (освітньо-професійної) програми (за станом здоров'я, призовом на строкову військову службу у разі втрати права на відстрочку від неї, сімейними обставинами тощо). Таким особам надається академічна відпустка в установленому порядку. Навчання чи стажування в освітніх і наукових установах (у тому числі іноземних держав) може бути підставою для перерви в навчанні, якщо інше не передбачено міжнародними актами чи договорами між закладами вищої освіти.

Здобувачам вищої освіти, призваним на військову службу у зв'язку з оголошенням мобілізації, гарантується збереження місця навчання та стипендії.

Здобувачам вищої освіти, які реалізують право на академічну мобільність, протягом навчання, стажування чи здійснення наукової діяльності в іншому закладі вищої освіти на території України чи поза її межами гарантується збереження місця навчання та виплата стипендії відповідно до положення про

порядок реалізації права на академічну мобільність. Такі особи не відраховуються зі складу здобувачів вищої освіти.

3. Особа, відрахована із закладу вищої освіти до завершення навчання за відповідною освітньою (освітньо-професійною) програмою, має право на поновлення на навчання в межах ліцензованого обсягу закладу вищої освіти.

Працевлаштування випускників закладів вищої освіти:

1. Випускники закладів вищої освіти вільні у виборі місця роботи, крім випадків, передбачених законодавством України. Заклади вищої освіти не зобов'язані здійснювати працевлаштування випускників.

2. Держава у співпраці з роботодавцями забезпечує створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, гарантує створення рівних можливостей для вибору місця роботи, виду трудової діяльності з урахуванням здобутої вищої освіти та суспільних потреб.

3. Випускникам педагогічних закладів вищої освіти, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищах міського типу, держава відповідно до законодавства забезпечує безоплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм.

3. Студентське самоврядування.

У закладах вищої освіти та їх структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів.

Студентське самоврядування – це право і можливість студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти.

Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів відповідного закладу вищої освіти. Усі студенти, які навчаються в закладі вищої освіти, мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування.

Студентське самоврядування здійснюється студентами безпосередньо і через органи студентського самоврядування, які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів. Представницькі, виконавчі та контрольно-ревізійні органи студентського самоврядування обираються строком на один рік.

Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (парламент, сенат, старостат, студентський ректорат, студентські деканати, студентські ради тощо). З припиненням особою навчання у закладі вищої освіти припиняється її участь в органі студентського самоврядування.

Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів студентів та їх участь в управлінні закладом вищої освіти.

Органи студентського самоврядування:

1) беруть участь в управлінні закладом вищої освіти в порядку, встановленому законодавством і статутом закладу вищої освіти;

2) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;

3) проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;

4) захищають права та інтереси студентів, які навчаються у закладі вищої освіти;

За погодженням з органом студентського самоврядування закладу вищої освіти приймаються рішення про:

1) відрахування студентів із закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання;

2) переведення осіб, які навчаються в закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;

3) переведення осіб, які навчаються в закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;

Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів.

Фінансовою основою студентського самоврядування є:

1) кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності;

2) членські внески студентів, розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти; при цьому розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Кошти органів студентського самоврядування спрямовуються на виконання їхніх завдань і здійснення повноважень відповідно до затверджених ними кошторисів.

Функції студентського самоврядування:

1) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;

2) проводять організаційні, наукові та освітні заходи;

вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм;

3) беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти;

4) популяризують наукову діяльність серед студентської молоді, сприяють залученню осіб, які навчаються, до наукової роботи та інноваційної діяльності;

5) сприяють підвищенню якості наукових досліджень;

6) сприяють обміну інформацією між молодими вченими та дослідниками;

7) сприяють розвитку міжвузівського та міжнародного співробітництва.

? Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «освітній процес».
2. Розкрийте сутність поняття «компетентність».
3. Що таке академічна мобільність?
4. Якими є взаємні зобов'язання закладу вищої освіти та студента?
5. Якими є права та обов'язки студента закладу вищої освіти?
6. Назвіть органи та функції студентського самоврядування.

Тести

1. Особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра, – це:
 - а) студент;
 - б) курсант;
 - в) аспірант.
2. Особа, яка навчається на підготовчому відділенні закладу вищої освіти, або особа, яка отримує додаткові чи окремі освітні послуги, у тому числі за програмами післядипломної освіти, – це:
 - а) студент;
 - б) слухач;
 - в) аспірант.
3. Особа, відрاهована із закладу вищої освіти до завершення навчання за відповідною освітньою (освітньо-професійною) програмою, має право на:
 - а) поновлення на навчання за умови сплати за навчання в подвійному розмірі;
 - б) продовження навчання за умови позитивних характеристик куратора, завідувача кафедри та декана;
 - в) поновлення на навчання в межах ліцензованого обсягу.
4. Особа, відрاهована із закладу вищої освіти до завершення навчання за освітньою (освітньо-професійною) програмою, отримує:
 - а) академічну довідку;
 - б) диплом про неповну вищу освіту;
 - в) попередній документ про освіту (атестат).
5. Здобувачам вищої освіти, призваним на військову службу у зв'язку з оголошенням мобілізації:
 - а) не гарантується збереження місця навчання;
 - б) гарантується збереження місця навчання та стипендії;
 - в) гарантується збереження місця навчання.
6. Право і можливість студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів є компетенцією:
 - а) ректорату закладу вищої освіти;
 - б) студентського самоврядування;
 - в) загальних зборів трудового колективу закладу вищої освіти.

Тема 4. Система вищої освіти в Україні

Мета лекційного заняття: розглянути основні види закладів вищої освіти, що функціонують в Україні; засвоїти форми навчання у вищій школі; ознайомитись із рівнями, ступенями вищої освіти та вченими званнями; вивчити історію становлення й розвитку вищої школи; розглянути порівняльну характеристику системи вищої освіти України, США та Франції.

План

1. Види закладів вищої освіти в Україні.
2. Форми навчання у вищій школі.
3. Характеристика вищої освіти в Україні: рівні та ступені вищої освіти; вчені звання.
4. Порівняльна характеристика системи вищої освіти України, США та Франції.

Ключові терміни та поняття: акредитація, університет, академія, інститут, молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доцент, професор.

1. Види закладів вищої освіти в Україні.

Вид закладу вищої освіти (ЗВО) в Україні визначається рівнем його акредитації.

Акредитація закладу вищої освіти – це офіційне визначення його права здійснювати свою діяльність на рівні державних вимог і стандартів вищої освіти. Її метою є визначення можливостей кожного конкретного ЗВО здійснювати підготовку кадрів на відповідному рівні їх кваліфікації. Залежно від цього кожному ЗВО присвоюється рівень акредитації, відповідний статус, який досягається шляхом розвитку самоорганізації (автономії) ЗВО, ефективного використання бюджетних коштів, які виділяються на потреби вищої освіти. Акредитація ЗВО відбувається кожні 5 років.

Під час акредитації відбувається:

- тестування випускників (контрольні роботи);
- експертиза рівня вищої освіти за кожною спеціальністю ЗВО;
- тестування випускників в їх практичній діяльності за професійною діяльністю;
- експертиза курсових і кваліфікаційних робіт;
- вибіркове опитування випускників.

ЗВО України мають один із 4-х рівнів акредитації: 1-2 - технікуми, коледжі, професійно-технічні училища; 3-4 - університети, академії, інститути.

Тільки 4-й рівень акредитації дає можливість підготовки магістрів і аспірантів. В Україні діють заклади вищої освіти 3-4 рівнів таких типів:

1. *Університет* – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та

провадить культурно-просвітницьку діяльність.

2. *Академія, інститут* – галузевий заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Університету, академії, інституту незалежно від форми власності відповідно до законодавства може бути надано статус національного.

2. Форми навчання у вищій школі.

Навчання студентів в університеті здійснюється за такими формами:

- очна (денна);
- заочна (дистанційна).

Форми навчання можуть бути поєднані.

Денна (очна) форма навчання є основною формою здобуття певного рівня вищої освіти з відривом від виробництва.

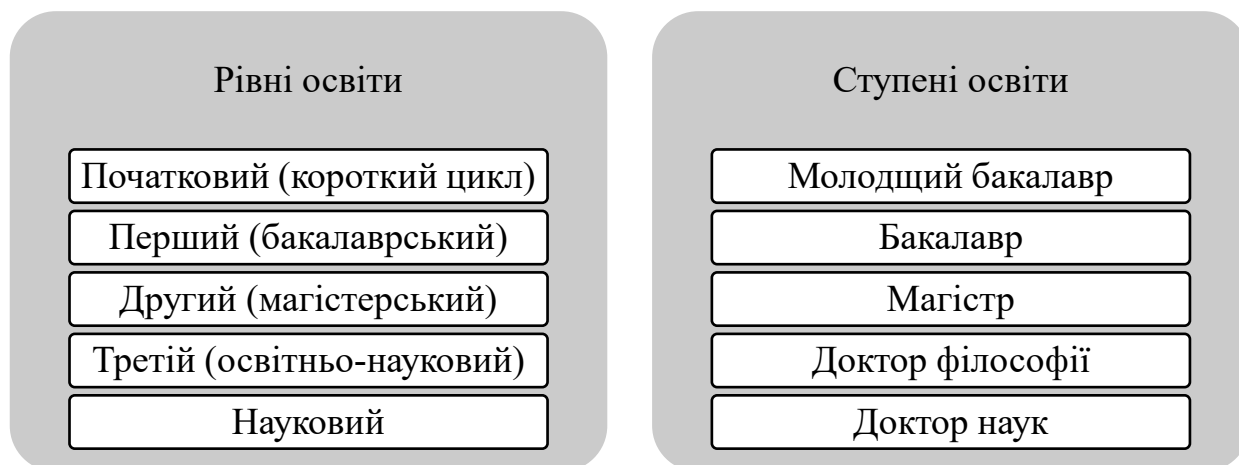
Освітній процес за денною (очною) формою навчання передбачає особистісний контакт науково-педагогічного працівника і студента, що забезпечує набуття глибоких системних знань, стійких умінь і навичок. Студенти денної форми навчання зобов'язані відвідувати всі заняття згідно з розкладом занять та своєчасно виконувати навчальні завдання згідно з робочим (індивідуальним) навчальним планом та робочими програмами навчальних дисциплін. У встановленому законодавством порядку студенти денної форми навчання мають право на гарантовані державою: стипендіальне забезпечення, поселення в гуртожиток, відстрочку від військової служби тощо.

Заочна (дистанційна) форма навчання – вид навчання, в якому поєднано самонавчання та очне навчання. Характеризується етапністю. На першому етапі відбувається отримання базових знань і оволодіння методикою для самостійного засвоєння навчальної інформації та формування умінь (установча сесія); на другому етапі студент-заочник самостійно засвоює навчальний матеріал, виконує заплановані індивідуальні завдання; на третьому етапі проводиться безпосередня перевірка результатів навчання (перевірка індивідуальних завдань, захист курсових робіт, складання заліків та екзаменів, підсумкова атестація тощо). При цьому ці етапи віддалені один від одного за часом згідно з графіком освітнього процесу цієї форми навчання.

Заочне навчання є формою здобуття певного рівня вищої освіти осіб, які працюють або одночасно навчаються за іншою спеціальністю. Здобувати освіту за заочною формою навчання мають право громадяни України незалежно від роду і характеру їх занять та віку. Студенти-заочники мають певні пільги, що гарантовані державою (додаткові оплачувані відпустки, податкову соціальну пільгу тощо).

3. Характеристика вищої освіти в Україні: рівні та ступені вищої освіти; вчені звання.

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на рівнях вищої освіти. Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає шостому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає сьомому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень вищої освіти відповідає дев'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для

продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження. Освітньо-творчий рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері.

Науковий рівень вищої освіти відповідає десятому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми.

Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 120-150 кредитів ЄКТС. *Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.*

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра або молодшого спеціаліста визначається закладом вищої освіти. *Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.*

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків. *Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.*

Схема 1 – Структура вищої освіти в Україні

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі або поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Вчені звання в Україні згідно із Законом України «Про вищу освіту»: доцент, старший дослідник, професор. Присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань є державним визнанням рівня кваліфікації вченого.

4. Порівняльна характеристика системи вищої освіти України, США та Франції.

Сучасна система освіти у США та Франції вважається однією з найкращих і найпривабливіших у світі.

У США серед вищих навчальних закладів чільне місце посідають коледжі вільних мистецтв. У 1636 р. на околиці Бостона штату Массачусетс англійський пуританський священник-емігрант Джон Гарвард заснував один із таких коледжів, який у 1639 році був названий його ім'ям. На початку ХІХ ст. цей коледж був перейменований в університет (найстаріший у США). Його діяльність не залежала від уряду штату та держави. Заклад мав пожертвування у тисячі фунтів, власну бібліотеку. У ньому здійснювалася підготовка високоосвічених священників.

В університетах і коледжах із чотирирічним терміном навчання США готують фахівців зі ступенем бакалавра наук чи мистецтв або з професійним ступенем бакалавра педагогіки, техніки, сільського господарства.

Випускники коледжів із дворічним терміном навчання або технологічних інститутів отримують ступінь молодшого спеціаліста і право вступу на 2-й або 3-й курс чотирирічного коледжу або університету.

Університети та чотирирічні коледжі готують фахівців на післядипломному рівні – магістрів в аспірантських школах (професійних або дослідницьких), а також докторів – після 2-3 років навчання (доктор філософії тощо).

У США національна рада з питань акредитації як неурядова організація виконує функцію державного контролю. До складу регіональної асоціації з акредитації входять представники університетів. За результатами роботи комісії

з акредитації визначають 100 кращих ЗВО. Ці ЗВО отримують 90% усіх федеральних субсидій, причому 10-12 найвідоміших ЗВО отримують половину коштів (Каліфорнійський, Міннесотський, Вісконський, Гарвардський, Мічиганський, Массачусетський тощо).

Університети працюють за індивідуальними планами та навчальними програмами. Фінансуються вони за рахунок податків, федеральних послуг, бюджету тощо. До складу керівництва ЗВО входять не тільки працівники закладу, але й керівники фірм, представники релігійних структур, наукових установ, офіційні представники штату. Вони формують раду опікунів. Вона призначає президента ЗВО, віце-президента, деканів.

Половина ЗВО у США приватні. В Англії такий заклад лише один. У ньому навчаються 600 студентів (Букінгемський університет).

Структурними елементами університетів у США й Англії є не традиційні для нас факультети, а коледжі, школи, інститути, розташовані по всій країні (Королівський коледж науки й техніки, школа економіки Лондонського університету відомі на весь світ). Наприклад, у Кембриджі 10 тисяч студентів. У його складі 28 коледжів.

Французька система вищої освіти представлена трьома основними типами вищих навчальних закладів: університети, вищі школи та спеціалізовані школи. До університетів Франції потрібно записуватись, хоча при вступі до спеціалізованого інституту при університеті доведеться скласти екзамени. Університети знаходяться на державній дотації та гарантують тільки отримання знань.

Наступним етапом навчання є вищі школи (Grandes Ecoles). Вони орієнтовані на практичну підготовку студентів у конкретній галузі. Навчання у вищих школах вважається престижним, відтак і вимоги до вступників ставляться високі. При вступі до вищих шкіл обов'язково складаються екзамени, навчання відбувається на контрактній основі, але після закінчення цього типу ЗВО випускникові гарантується робота за фахом.

Ступінь бакалавра у Франції можна отримати, закінчивши ліцей. Випускники ліцею можуть вступити до вищої школи за рішенням педагогічної ради.

? Питання для самоконтролю

1. Назвіть типи закладів вищої освіти в Україні. На підставі чого їх виокремлюють?
2. Назвіть та охарактеризуйте форми навчання у вищій школі.
3. Перерахуйте рівні та ступені освіти в Україні.
4. Охарактеризуйте освітній ступінь бакалавра.
5. Охарактеризуйте освітній ступінь магістра.
6. Розкрийте особливості сучасної системи вищої освіти у США.
7. Розкрийте особливості сучасної системи вищої освіти у Франції.

Тести

1. Освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра, – це:

- а) доктор наук;
- б) доктор філософії;
- в) магістр.

2. Освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 120-150 кредитів ЄКТС, – це:

- а) молодший бакалавр;
- б) бакалавр;
- в) магістр.

3. Освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, – це:

- а) бакалавр;
- б) доктор філософії;
- в) магістр.

4. Другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях, – це:

- а) доктор наук;
- б) доктор філософії;
- в) магістр.

5. Освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС, – це:

- а) бакалавр;
- б) доктор філософії;
- в) магістр.

6. Ученими званнями в Україні є:

- а) доктор філософії, доктор наук;
- б) доцент, старший дослідник, професор;
- в) молодший бакалавр, бакалавр, магістр.

Тема 5. Професійна діяльність тренера-викладача

Мета заняття: засвоїти сутність поняття «категорійність тренера»; вивчити складові професійної майстерності; ознайомитись із структурою діяльності тренера, особливостями організації тренувального процесу, посадовими обов'язками, правами та відповідальністю тренера-викладача.

План

1. Категорійність тренера-викладача.
2. Складники професійної майстерності та структура діяльності тренера.
3. Організація тренувального процесу.
4. Посадові обов'язки тренера-викладача.
5. Права тренера-викладача.
6. Відповідальність тренера-викладача.

Ключові терміни та поняття: тренер, категорійність тренера, бригадний метод, професійна майстерність тренера, набір, відбір, підбір, відсів, мікроцикл, мезоцикл, макроцикл, олімпійський цикл.

1. Категорійність тренера-викладача.

Зважаючи на те, що спорт є сферою уніфікованого порівняння досягнень у певних видах фізичних вправ, то центральною його постаттю є сама людина, спортсмен. Відтоді, як люди почали спеціально готуватися до участі в змаганнях, поряд із спортсменом з'явилась ще одна особа - його радник, наставник, учитель, тренер. Природно, що спершу «тренерство» носило непрофесійний характер. Але з часом, коли розпочалося заснування спеціальних закладів (за прикладом стародавньої Греції), з'явилися і вчителі «фізичних вправ». Залежно від виконуваних функцій, давньогрецькі тренери поділялись на три категорії: «гімнасис» – програміст, «педотрібіс» – виконавець програми і «аліптис» – помічник-масажист.

Грецькі тренери довели методи навчання фізичних вправ до високого рівня. Вони майстерно орієнтували атлета на заняття тим чи іншим видом фізичних вправ, грамотно застосовували психологічну підготовку, дієтологію. Вони користувалися розробленими системами розвитку фізичних якостей, методиками навчання техніки вправ, у тому числі методом розучування вправи по частинах і в цілому. Греки чітко розподіляли процес підготовки атлетів на цикли: 4-річний – макроцикл і 4-денний – мікроцикл (тетра).

Роль і значення тренера суттєво змінилися внаслідок формування та організаційного оформлення окремих видів спорту, стандартизації правил змагань, стабілізації системи проведення міжнародних змагань тощо.

Сьогодні *тренер* – одна з найважливіших постатей у спорті, без якої важко уявити сучасну спортивну діяльність. А виведення спортсмена на рівень міжнародних результатів без допомоги тренера є просто неможливим.

Підготовку сучасних тренерів здійснюють у спеціальних закладах вищої освіти. Більшість тренерів, як правило, мають солідний досвід спортивної

діяльності та великий багаж теоретичних знань з різних галузей науки: теорії спорту, медико-біологічних дисциплін, гуманітарних наук тощо.

Заледно від рівня освіти, стажу роботи, виконуваних функцій і конкретних досягнень учнів або команд тренери сьогодні поділяються на відповідні категорії.

Категорійність тренерів впливає на рівень їх заробітної плати. Вона встановлюється педагогічними радами спортивних організацій, в яких працюють тренери, і затверджуються відповідними органами державного управління спортом.

Відповідно до наказу Міністерства молоді та спорту України від 13.01.2014 № 45 «Про затвердження Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів)», тренерам (тренерам-викладачам), які працюють у закладах фізичної культури і спорту та пройшли атестацію, присвоюються такі кваліфікаційні категорії з виду спорту:

- вища категорія;
- перша категорія;
- друга категорія.

Випускникам акредитованих навчальних закладів за наявності диплома присвоюється друга кваліфікаційна категорія.

Особам, які не мають спеціальної освіти чи підготовки, але мають звання «майстер спорту», «майстер спорту міжнародного класу», «заслужений майстер спорту», «заслужений тренер», може присвоюватися кваліфікаційна категорія за умови отримання спеціальної освіти чи підготовки в акредитованому навчальному закладі.

Кваліфікаційні категорії (вища та перша) присвоюються 1 раз на 4 роки.

Результативні показники роботи тренерів (тренерів-викладачів), які враховуються при присвоєнні кваліфікаційних категорій, наведено в додатку А.

Таблиця 1 – Схема тарифних розрядів посад тренерів-викладачів та інших фахівців

Посади	Тарифні розряди
Тренер-викладач зі спорту, який:	
закінчив заклад вищої освіти I та II рівнів акредитації	8; 9
закінчив заклад вищої освіти III та IV рівнів акредитації має:	
II категорію	9-10
I категорію	11
вищу категорію	12

Тренерам-викладачам зі спорту, тренерам-викладачам із хореографії (далі – тренери-викладачі), які не мають освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста або магістра (до введення в дію Закону України «Про освіту» – вищої освіти), освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста або бакалавра (до введення в дію Закону України «Про освіту» – середньої спеціальної освіти) і категорій, встановлюється 8-й тарифний розряд (табл. 1).

Тренерам-викладачам, які закінчили заклади вищої освіти I та II рівнів акредитації (до введення в дію Закону України «Про освіту» – заклади середньої спеціальної освіти) і мають звання «майстер спорту», «майстер спорту міжнародного класу», «заслужений майстер спорту», встановлюється 9-й тарифний розряд.

Тарифні розряди тренерів-викладачів зі спорту, які мають кваліфікаційні категорії, встановлюються згідно з документом, що підтверджує наявність відповідної категорії.

Існує також доплата за спортивні звання:

- заслужений майстер спорту – додатково 15 % від окладу;
- заслужений тренер України – додатково 20 % від окладу.

Тренерські категорії періодично переглядаються, але не рідше 1 разу на 4 роки.

Категорії є офіційним визнанням професійної придатності тренерів. За особливо помітні досягнення учнів тренеру може бути присвоєно звання *«заслужений тренер України»*. В окремих випадках присвоюється звання *«заслужений працівник фізичної культури»* або вручається інша державна нагорода.

Тренер може працювати в таких спортивних організаціях:

- дитячо-юнацька спортивна школа;
- спортивний клуб (спеціалізований, виробничий, закладу вищої освіти, військовий тощо);
- спортивна секція при будь-якій установі чи організації;
- спортивна федерація (національна, обласна, відомча);
- галузеві органи управління (Міністерство, спорткомітет);
- професійна, комерційна організація;
- будь-яка інша організація, в штатному розписі якої є посада тренера.

Основним напрямком діяльності тренера-викладача (тренера) є у вузькому розумінні підготовка спортсменів відповідної кваліфікації, у широкому – виховання спортсменів у процесі спортивної діяльності.

Праця тренера носить, як правило, індивідуальний і творчий характер та спланована в багаторічному чи етапному відрізку часу.

Залежно від місця роботи та конкретних обставин (ДЮСШ, збірна команда, ігрова команда майстрів тощо) перед тренером ставиться конкретне завдання, зафіксоване в трудовій угоді.

В угоді мають бути передбачені такі аспекти:

- погодинне місячне навантаження тренера;
- кількість і якість навчальних груп;
- кількість спортсменів, їх кваліфікація на початок і кінець року (сезону);
- динаміка спортивної майстерності спортсменів (команди);
- плановані результати чи досягнення;
- заходи сприяння тренерів у виконанні ним основних завдань з боку організації-роботодавця (спортивна база, інвентар, фінансування, харчування, система змагань і навчально-тренувальних зборів);

➤ оплата праці тренера, винагороди, умови побуту.

Тренер працює самостійно або у складі бригади. В останньому випадку взаємовідносини й обов'язки кожного члена бригади мають бути попередньо визначені та документально зафіксовані.

Бригадний метод тренерської праці успішно застосовується переважно в ігрових видах спорту. В індивідуальних видах такий метод має успіх лише за умови взаємодії групи тренерів-одномудців, готових розділити відповідальність і радість спортивних досягнень, а також в умовах авторитарних і водночас відповідальних дій визнаного фахівця-лідера.

Важливо, щоб за кожним тренером було закріплено «право» на роботу зі своїми вихованцями, тобто право здійснення безперервного виховного впливу, а також визнання його успіхів і досягнень.

Тренерська праця є найменш регламентованою, порівняно з умовами праці (час, робоче місце, засоби, форми тощо) інших професійних груп. Водночас праця тренера є найбільш залежною від кінцевого або етапного результату. Саме з цієї причини тренерську працю обирають і цінують переважно особи незалежні, впевнені у своїх силах, готові ризикувати та нести відповідальність. Таких часто називають «фанатами». Саме «фанати», якщо їх претензії та цілі є обґрунтованими, найчастіше досягають успіху, інакше вони ризикують стати невдахами.

2. Складники професійної майстерності та структура діяльності тренера.

Професійна майстерність тренера є синтезом його професійних знань та вмінь, організаційних здібностей, особистісних якостей. А проявляється тренерська майстерність у неодноразовому досягненні спортивної мети у найбільш раціональний спосіб, що ґрунтується на знаннях та інтуїції.

Основні складові тренерської майстерності:

Блок професійних знань і навичок включає в себе загальнотеоретичну базову підготовку та спеціальну теоретичну підготовку.

Загальнотеоретичну підготовку забезпечує комплекс дисциплін, які формують світоглядний рівень фахівця, включаючи знання з історичних, філософсько-правових, соціальних, медико-біологічних, спортивно-педагогічних галузей.

Спеціальну теоретичну підготовленість забезпечують знання з історії, теорії, методики, організації та педагогіки спорту, глибокі знання систем підготовки спортсменів і умов реалізації спортивного результату. Тренер мусить не лише засвоїти теоретичні знання, а й постійно розширювати їх, а головне – навчатися застосовувати їх у конкретних умовах для виконання конкретних завдань, тобто набути стійких умінь і навичок. Ґрунтовні знання техніки і тактики обраного виду спорту, методів і засобів розвитку фізичних якостей у поєднанні з педагогічними й організаторськими навичками характеризують рівень підготовленості тренера.

Організаційні здібності тренера на будь-якому рівні спортивної підготовки є абсолютно необхідними. Тренер є організатором процесу спортивної підготовки і саме в цьому він може проявити свої знання, досвід, навіть інтуїцію. Інакше, як через організацію процесу, тобто конкретні дії та вчинки, тренер не зможе продемонструвати свої особистісні якості, які, безумовно, сприяють або не сприяють результативності його роботи.

До позитивних якостей тренера найчастіше відносять:

- доброту та уважність до учнів, комунікабельність;
- справедливість, чесність;
- принциповість, працьовитість, жертвовність;
- професійну талановитість, широкий світогляд тощо.

Шкала цінностей тренерської праці в розумінні самих спортсменів постійно змінюється. Коли на початковому етапі тренувань молоді спортсмени найбільше цінують позитивне ставлення до себе, приємні манери, дотепність наставника, то з часом значно ціннішими в очах спортсменів набувають професійні якості тренера, його організаційні здібності, інтелект тощо.

У житті особистісні якості тренера зрідка проявляються в ізольованому, «стерильному» вигляді. Найчастіше – в сукупності з іншими проявами темпераменту, поведінки. При цьому суттєве значення мають не лише позитивні, але й негативні якості та риси характеру. Наприклад, така риса, як честолубство, що сприймається переважно негативно, в поєднанні з професіоналізмом є неабияким важливим стимулом діяльності тренера.

Особливості темпераменту тренера не мають вирішального значення. Звичайно, бажаними є врівноваженість та емоційна стабільність, проте їх відсутність може компенсуватися іншими важливими рисами характеру, властивостями темпераменту.

Загальними характеристиками професіоналізму тренера є:

- наявність спеціальних знань про мету, зміст, об'єкт і засоби діяльності;
- володіння спеціальними вміннями реалізації діяльності на всіх етапах підготовки спортсмена;
- спеціальні особистісні якості та риси характеру, що дозволяють здійснювати діяльність та домагатися заданого результату.

Ефективність праці тренера залежить від економічного, соціального, організаційного, наукового, ситуаційного та інших чинників.

Основними критеріями ефективності роботи тренера є:

- рівень спортивних досягнень;
- склад і рівень навчальних груп.

Непрямим показником ефективності тренерської праці є також суспільне визнання, але воно може носити суб'єктивний характер і не завжди має об'єктивне підтвердження.

Функціональні обов'язки тренера є дуже широкими. Вони зводяться до вирішення комплексу завдань: педагогічних, виховних, організаційно-управлінських, господарських тощо. На практичному рівні їх можна звести до таких функцій:

- комплектація навчальних груп;

- організація тренувального процесу;
- організація підготовки та участі в змаганнях;
- забезпечення комплексності виховання;
- організація матеріально-технічного забезпечення.

Комплектація навчальних груп (команд) є першим і надзвичайно відповідальним етапом у роботі тренера. Від вдалої або невдалої комплектації часто залежить не тільки результативність праці тренера найближчими роками, але подекуди і вся тренерська кар'єра.

Комплектація навчальних груп має три види: набір, відбір і підбір. Незважаючи на співзвучність цих слів вони мають різне смислове наповнення.

Набір здійснюється на початковому етапі тренувань і передуює тренувальному процесу. Найчастіше він ведеться методом усних (на уроці, шкільних зборах) або письмових (у газеті, на шкільних стендах) оголошень. Його основою характеристикою є добровільність, тобто висловлення в тій чи іншій формі згоди на участь у тренувальному процесі учнів без урахування їхніх здібностей та рівня фізичного розвитку.

Роль тренера при такій формі комплектації є другорядним, додатковим чинником і зводиться до виконання відповідних формальностей (організація медогляду, оформлення заяв тощо). Отже, набір як форма комплектації є слушною у випадках, коли передбачуваний спортивний результат є невисоким (шкільна секція, оздоровчий клуб тощо).

Відбір – це форма залучення до занять спортом з урахуванням певних передумов: віку, наявності конкретних антропометричних даних, заданого рівня розвитку фізичних якостей і здібностей, рис характеру, націленості на спортивне вдосконалення.

При відборі бажання учня стати членом тренувальної групи має значення за умови його відповідності вказаним параметрам. У таких випадках, окрім педагогічного й медичного спостереження за кандидатом, застосовують відповідні тести, методи медико-фізіологічних досліджень. Дуже інформативним є попереднє ознайомлення з медичними картами та характеристиками претендентів на зарахування до групи.

Процес комплектації навчальних груп методом відбору є доволі тривалим. Окрім тренерів, до нього можуть залучатися фахівці інших спеціальностей (психолог, фізіолог, соціолог). Але затрачений час істотно позначиться на якості укомплектованої групи й на досягненні поставленої мети в спорті.

Підбір є персональною формою комплектації або доукомплектації спортивних команд, особливо з ігрових видів спорту. При підборі першочерговими є два чинники: потреба в комплектації (доукомплектації) команди спортсменами відповідного класу і спортивного амплуа та наявність відповідних кандидатів та організаційно-фінансових можливостей. Підбір як метод доукомплектації команди застосовується постійно, або поетапно. Переважно він стосується не новачків, а спортсменів достатньо високого рівня підготовки. Підбір може здійснюватися тренером, призначеним спеціально для цієї мети.

Відсів з навчальних груп є явищем природнім і закономірним. Причинами відсіву є:

- втрата інтересу спортсмена до подальшої тренувальної роботи з причин незацікавленості у спортивному зростанні, відсутність перспективи спортивного вдосконалення, неможливість приділяти спортивно-тренувальній роботі достатньо часу і зусиль. Найбільший процент відсіву спостерігається у групах початкової підготовки та на етапі базової підготовки, коли проявляється справжня або ймовірна безперспективність спортсменів;

- «невписування» окремих атлетів у спортивний колектив через особистісні якості або несхвальні вчинки;

- травми, захворювання або переїзд на інше місце проживання спортсмена.

Ініціатором відсіву може бути сам спортсмен (найчастіше), тренер або колектив групи (команди).

Перед тренером доволі часто стоїть питання розставання з учнем. З учнями-новачками ця процедура менш болісна, ніж із кваліфікованими спортсменами. Проте, за будь-яких обставин тренер мусить проявляти максимум такту і принциповості.

Із закінченням набору й відбору учнів до навчальної групи процес комплектації формально закінчується, хоча корективи до персонального складу груп вносяться майже на всіх етапах підготовки.

Наступним завданням тренера після первинної комплектації є створення колективу спортсменів-однодумців, морального і психологічного клімату, який сприяв би прояву кожним із учасників тренувального процесу своїх загальнолюдських і спортивних якостей.

Перший період тренувань тренер має вести якомога різноманітніше, з пізнавально-розважальними елементами, уникаючи вузької спеціалізації.

Саме «цікаво-нецікаво» є основним чинником регулярності відвідування занять новачками. Соціальне визнання тренера, рівень його спеціальної фахової підготовленості, вік, стать та інші чинники відступають на другий план. Найважливіше й найпереконливіше для початківця є цікаве, пізнавальне заняття, бажано за участю самого тренера. При цьому періодичність занять тричі на тиждень є замалою, щоб в колі інтересів початківців утримувати предмет зацікавленості – спорт. Для цього потрібно не менше 4-5 відвідувань на тиждень. Тривалість занять при цьому має другорядне значення.

Коли тренер біжить з учнями крос, грає у футбол, іде на лижну прогулянку, він чи не відразу викликає до себе симпатію (навіть захоплення). «Робимо разом» – ось найкраще гасло і прямий шлях до серця учнів. Саме спільна праця (неважливо якого характеру) найшвидше зцементовує колектив, породжує своє, тільки йому притаманне коло інтересів, зміцнює довіру між спортсменами і тренером.

На початковому етапі підготовки особливо важливим є однаково уважне ставлення тренера до здібних і не дуже здібних учнів. Найменше виділення чи зменшення вимогливості до здібних є недопустимим. До «улюбленців» треба ставитися особливо вимогливо: «З кого ж питати, як не з тебе!». З плином часу

завдання педагогічно-виховного порядку не зникають, а тільки ускладнюються. Новачка вчать, як правильно себе поводити, майстра – як жити.

Якщо питання комплектації та створення міцного, дружнього колективу вирішується суто педагогічними засобами, то організація тренувального процесу носить уже більш специфічний характер.

3. Організація тренувального процесу.

Організації тренувального процесу належить провідне місце в діяльності тренера. Саме під час тренувань тренер вирішує основні, поставлені перед ним завдання: виховні, оздоровчі, спортивні, освітні.

На тренувальних заняттях передбачається вирішення завдань фізичної, технічної, тактичної, психологічної та морально-вольової підготовки спортсмена.

Під час підготовки до тренувальних занять тренер вирішує:

Організаційно-господарські питання: час, місце, інвентар, обладнання, забезпечення (техніка безпеки, медичне обслуговування).

Методичні питання: зміст занять, спрямованість вирішуваних завдань, контроль і облік, відновлення.

Кожне окреме заняття вимагає чіткого планування, визначення свого місця в системі навчально-тренувальних занять, що має бути відображено в робочому плані та спрямованості на вирішення конкретних завдань, тобто відповідей на питання: що, де, коли, як, навіщо? Відповіді на ці та деякі інші питання містяться в документах планування.

Тренувальні плани носять циклічний характер. Найбільш розповсюдженими є такі тренувальні цикли:

- мікроцикл – 3-7 днів;
- мезоцикл – 30 днів;
- макроцикл – 6-18 місяців.

Багаторічне планування здійснюється у вигляді чотирьохрічного (олімпійського) циклу. В планах багаторічної підготовки фіксуються такі щорічні основні показники тренувального процесу:

- мета й завдання;
- обсяги тренувальних навантажень (тренувальні дні, години тренувань із застосуванням специфічних засобів, зони інтенсивності);
- методи відновлення;
- методи поточного й підсумкового контролю;
- кількість змагань, стартів, спроб;
- плановий результат.

У річному (сезонному) плані роботи вищеназвані показники плануються як помісячно, так і в цілому за рік (сезон).

Планування мезоциклів – не менш відповідальне завдання. Основне при цьому – не сліпо розписувати передбачені річним планом обсяги навантажень, а враховувати фактичний і передбачуваний фізичний та морально-психологічний стан спортсмена, як і обставини, в яких тренувальний план мезоциклу буде

реалізовуватися. Педагогічні спостереження за спортсменом, аналіз його особистого щоденника й показники медичного контролю є необхідними орієнтирами, особливо напередодні відповідальних змагань.

Зміст окремих занять фіксується в поурочних планах і робочих журналах. Чимало тренерів нехтують потребою готуватися до кожного окремого заняття, мотивуючи це набутим досвідом. Така думка є справедливою лише стосовно окремих деталей заняття. У цілому ж кожне заняття має бути неповторним. Вирішення однакових завдань зрідка успішно вдається одними й тими ж засобами та методами. На жаль, пам'ять нездатна утримати всіх необхідних деталей – минулих, нинішніх, майбутніх. Тому планування кожного конкретного заняття з аналізом свого власного та учнівського щоденників є, безумовно, корисним. Зрештою, це вже є елементом аналітичного підходу до справи. Адже недаремно ще в школах Древньої Греції готував навчально-тренувальний план тренер-«гімнасис». Планування є основою тренувальної системи – необхідного елемента плідної тренерської праці.

Планування, особливо річне й багаторічне, має здійснюватися обов'язково індивідуально і за участю спортсмена. Важливими є постановка перед спортсменом поетапних завдань, досягаючи яких він може переконуватись у правильності обраного шляху. Віра спортсмена в правильно складений план додає йому сил для здійснення запланованої роботи, зміцнює впевненість у власному успіху, впевненість у собі. А це перший елемент психологічної підготовки.

Підготовка до змагань є найвідповідальнішим етапом у роботі тренера. Головне завдання тренувального процесу на цьому етапі – підвести спортсмена (команду) до того рівня спортивної форми, який необхідний для успішного (запланованого) спортивного досягнення, вираженого в об'єктивних технічних показниках (час, кілограми, сума очок) або відносних досягненнях (місце, група). Це період інтегральної підготовки, коли попередньо проведені інші види підготовки (спеціальна, загальнофізична, морально-вольова) мають вагу лише у плані сприяння досягненню запланованого результату. Коли спортсмену належить брати участь у невисоких для його рівня (етапних) змаганнях, то підведення спортсмена до піку форми не є обов'язковим. Більше того, завчасне набуття спортивної форми для спортсмена деколи є більш загрозливим, ніж запізніле. Адже існує більше засобів прискореного набуття форм, ніж утримання її на високому рівні.

Пік спортивної форми проявляється в індивідуальній готовності окремого спортсмена до найвищого для себе спортивного результату. Але пік спортивної форми може бути і в команди в цілому, коли сума індивідуальної готовності окремих членів команди доповнюється вищою злагодженістю й чіткістю дій, виконуваних окремими ігровими ланками та командою в цілому.

Індивідуальна готовність спортсмена може породити вище (рекордне), принаймні для конкретного індивідуума, досягнення. Командна готовність – гарант успішного виступу команди.

Найвища майстерність тренера проявляється не тоді, коли команда готова до одного змагання, а коли в ході серії змагань вона демонструє високу

спортивну майстерність. Подібні випадки, для прикладу, спостерігаються у фіналах чемпіонатів світу з футболу, коли, на перший погляд, не найкраще підготовлена команда від зустрічі до зустрічі повніше розкриває свої таланти і по-справжньому вражає під час фінальної зустрічі. При найбільш вдалих тренерських розкладках основній меті – фінальному старту – підпорядковані не лише зміст і форма всього тривалого процесу попередньої і безпосередньої підготовки до змагань. Вирішальне значення можуть мати й попередні старту основного змагання (відбіркові, півфінальні, попередні спроби). Нерідко саме вони є тими «золотими гвіздками», з яких чекаються медалі.

Регулювання психічного стану спортсмена є одним із найскладніших моментів тренерської роботи, значення якого зростає із наближенням до основних змагань (фіналів). Стан психологічної готовності формується у спортсмена заздалегідь. Знання своїх можливостей, рівня підготовленості, умов змагань, сильних і слабких сторін суперників, моделювання процесу майбутньої спортивної боротьби, готовність «перетерпіти» і ще чимало інших «дрібничок» обумовлюють певний стан психологічної готовності.

Комплектація команди до змагань є болісним процесом в усіх випадках, коли претендентів на участь у змаганнях більше, ніж місць у команді. Особливо «делікатним» має бути процес формування, коли, крім спортсменів, у комплектації команди зацікавлені певні групи осіб або організації. Тому критерії відбору спортсменів і формування команди повинні бути обумовлені завчасно (бажано письмово) та носити однозначний характер. Критерії педагогічної та спортивної доцільності мусять співпадати, а не суперечити офіційним умовам відбору. У процесі підготовки до офіційних (основних) змагань спортсмен і тренер мають зважити на необхідність пройти через низку відбіркових змагань, які є етапною перевіркою готовності.

Окрім підготовки спортсменів і остаточної комплектації команди, підготовка до змагань покладає на тренера ще низку обов'язків. Це переважно організаційно-господарські питання: попередні підтвердження про участь у змаганнях, підготовка заявки, особистих документів спортсменів, технічних заявок, підготовка та транспортування інвентарю, спортивної форми, придбання проїзних документів, замовлення місць для проживання, вирішення побутових питань тощо.

Виховання спортсмена, в широкому розумінні цього поняття, є по суті найголовнішою функцією тренера й здійснюється специфічними засобами спорту. Огріхи виховання заважають розкриттю природного потенціалу. І навпаки, успішний виховний процес має вирішальний вплив на особистість спортсмена, незмірно підвищує і робить суспільно значимим його спортивний результат.

Тренер не завжди найбільше пишається учнем, який досягнув найпомітніших спортивних результатів. Предметом гордості та внутрішнього задоволення є також учні, які «зірок з неба не хапали». Проте змогли й зуміли суттєво вдосконалити себе у фізичному та моральному плані. З іншого боку, час активного заняття спортом, навіть якщо він не забезпечив спортсмену

спортивних лаврів, може стати для конкретного вихованця невичерпним джерелом наснаги й досягненням успіхів в іншій діяльності.

Доцільно зважити на те, що процес формування особистості спортсмена є явищем тривалим і зрідка збігається в часі з процесом спортивного зростання. Омолодження спорту є причиною дуже раннього спортивного змужніння, а загальнолюдське, громадянське дозрівання може відбутися пізніше за умови, що виховна робота не була витіснена з процесу підготовки спортсмена. Перехід юнака чи дівчини від видатного спортсмена до повноцінної, а тим більше видатної особистості, є процесом складним і тривалим, але єдино правильним. Для тренера найбільшу цінність мають зусилля, вкладені у виховання та спортивну підготовку учнів.

Матеріальне забезпечення спортсменів не є безпосереднім обов'язком тренера. В усіх спортивних організаціях є спеціальні служби (особи), які мають здійснювати матеріальне забезпечення. Проте насправді ця робота не може успішно проводитися без втручання тренера як найбільш усвідомленої та зацікавленої фігури навчально-тренувального процесу.

Тренер також є найближчою до спортсмена особою (крім родичів), яка тією чи іншою мірою активно впливає на всі сторони життя вихованця: умови побуту, навчання, службу в армії чи роботу, подекуди й сімейні справи. І всі ці елементи тренерської праці вимагають від тренера постійної доброзичливості, уважності та терплячості.

4. Посадові обов'язки тренера-викладача.

Обов'язки тренера відповідно до займаної посади:

Вести навчально-тренувальну роботу, здійснювати набір дітей у дитячо-юнацьку спортивну школу, секції, проводити з ними навчально-тренувальну та виховну роботу, відбирати та орієнтувати найбільш перспективних дітей і підлітків для подальшого вдосконалення спортивного результату, забезпечувати підвищення спортивної підготовки учнів, зміцнення та охорону їх здоров'я, безпечне проведення навчально-тренувального процесу.

Застосовувати у своїй роботі ефективні методи спортивної підготовки.

Складати плани навчально-тренувальної підготовки. Вести педагогічний контроль.

Знати, розуміти й застосовувати чинні нормативні документи, що стосуються його діяльності.

Знати й виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці та навколишнього середовища, дотримуватися норм, застосовувати методи та прийоми безпечного виконання робіт.

5. Права тренера-викладача.

Права тренера відповідно до займаної посади:

Тренер-викладач з виду спорту має право вживати заходи для запобігання та усунення випадків будь-яких порушень або невідповідностей.

Тренер-викладач з виду спорту має право отримувати всі передбачені законодавством соціальні гарантії.

Тренер-викладач з виду спорту має право вимагати сприяння у виконанні своїх посадових обов'язків і здійсненні прав.

Тренер-викладач з виду спорту має право вимагати створення організаційно-технічних умов, необхідних для виконання посадових обов'язків та надання необхідного обладнання та інвентарю.

Тренер-викладач з виду спорту має право знайомитися з проектами документів, що стосуються його діяльності.

Тренер-викладач з виду спорту має право запитувати й отримувати документи, матеріали та інформацію, необхідні для виконання своїх посадових обов'язків і розпоряджень керівництва. Тренер-викладач з виду спорту має право підвищувати свою професійну кваліфікацію.

Тренер-викладач з виду спорту має право повідомляти про виявлені в процесі своєї діяльності порушення і невідповідності та вносити пропозиції щодо їх усунення.

Тренер-викладач з виду спорту має право ознайомлюватися з документами, що визначають права та обов'язки за займаною посадою, критерії оцінки якості виконання ним посадових обов'язків.

6. Відповідальність тренера-викладача.

Сфера відповідальності тренера відповідно до займаної посади:

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за невиконання або несвоєчасне виконання покладених на нього обов'язків та (або) невикористання наданих прав.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за недотримання правил внутрішнього трудового розпорядку, охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за розголошення інформації про організацію (підприємство/установу), що відноситься до комерційної таємниці.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за невиконання або неналежне виконання вимог внутрішніх нормативних документів організації (підприємства/установи) та законних розпоряджень керівництва.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за правопорушення, скоєні в процесі своєї діяльності, в межах, встановлених чинним адміністративним, кримінальним і цивільним законодавством.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за завдання матеріального збитку організації (підприємству/установі) в межах, встановлених чинним адміністративним, кримінальним і цивільним законодавством.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за неправомірне використання наданих службових повноважень, а також використання їх в особистих цілях.

? Питання для самоконтролю

1. Які посади можуть обіймати фахівці фізичної культури та спорту?
2. Розкрийте сутність поняття «категорійність тренера-викладача».

Поясніть, від чого вона залежить.

3. Яким є основне призначення тренера-викладача?
4. Які тренувальні цикли існують? Укажіть їх тривалість.
5. Охарактеризуйте види комплектації навчальних груп (команд).
6. Перерахуйте основні посадові обов'язки тренера-викладача.
7. Окресліть права тренера-викладача.
8. Яка відповідальність покладається на тренера-викладача?

Тести

1. Тренерам, які працюють в закладах фізичної культури і спорту та пройшли атестацію, присвоюються:

- а) категорії;
- б) рівні;
- в) ступені.

2. Доплата за спортивне звання «майстер спорту» становить:

- а) 5% від посадового окладу;
- б) 10% від посадового окладу;
- в) 15% від посадового окладу.

3. Доплата за спортивне звання «заслужений тренер України» становить:

- а) 15% від посадового окладу;
- б) 20% від посадового окладу;
- в) 25% від посадового окладу.

4. Бригадний метод тренування переважно застосовують:

- а) в ігрових видах спорту;
- б) в індивідуальних видах спорту;
- в) у період відновлення після змагань.

5. Вид комплектації навчальних груп, що здійснюється на початковому етапі тренувань і передуює тренувальному процесу, – це:

- а) відсів;
- б) відбір;
- в) набір.

6. Вид комплектації навчальних груп, на етапі якого враховується наявність конкретних антропометричних даних, рівня розвитку фізичних якостей і здібностей, рис характеру, – це:

- а) відсів;
- б) відбір;
- в) набір.

7. Персональна форма комплектації або доукомплектації спортивних команд, – це:

- а) підбір;

- б) набір;
- в) відбір.

8. Втрата інтересу спортсмена до подальшої тренувальної роботи, отримані травми, захворювання або переїзд на інше місце проживання спортсмена вимагають проведення:

- а) набору;
- б) відбору;
- в) відсіву.

9. Тривалість макроциклу становить:

- а) 4 роки;
- б) до 7 днів;
- в) від 6 до 18 місяців.

10. Тривалість мезоциклу становить:

- а) 1 місяць;
- б) від 6 до 18 місяців;
- в) до 7 днів.

11. Олімпійський цикл підготовки триває:

- а) 1 місяць;
- б) 4 роки;
- в) 15 тижнів.

12. Тривалість мікроциклу становить:

- а) 1 день;
- б) 3-7 днів;
- в) 1-2 місяці.

Тема 6. Галузева термінологія

Мета лекційного заняття: ознайомитись з історією формування спортивної термінології; набути уявлення про термінологічні запозичення з іноземних мов у сфері фізичної культури та спорту; усвідомити сучасні проблеми української спортивної термінологіки; засвоїти основні терміни та поняття галузі.

План

1. Історія формування спортивної термінології.
2. Термінологічні запозичення з іноземних мов у сфері фізичної культури та спорту.
3. Сучасні проблеми української спортивної термінологіки.
4. Основні термінологічні поняття галузі.

Ключові терміни та поняття: фізична культура, фізичні вправи, фізичне виховання, фізична підготовка, фізична підготовленість, фізичний розвиток, фізичні якості, спорт, спортивне тренування, тренуваність, спортивна форма, втома, перенапруження, перевтома, перетренованість, фізична реабілітація.

1. Історія формування спортивної термінології.

Українська спортивна термінологія – сукупність термінів у галузі спорту та фізичної культури, складова частина лексичного складу сучасної української мови.

Сучасна термінологія спорту почала бурхливо розвиватися в період активного формування спорту як соціального явища, тобто наприкінці ХІХ століття. Саме тоді в Європі відбувалося організаційне оформлення окремих видів спорту: засновувалися спортивні федерації, формувалися єдині правила змагань, зароджувалася теорія спортивного тренування як наука.

Цілком природно, що чимало спортивних термінів мають саме західноєвропейське походження. Запозичені вони переважно з англійської, французької та німецької мов (спорт, бокс, рекорд, крос, матч, гол, нокаут, футбол, волан, естафета, медаль, тир, рапіра, шпагат тощо). А звичні для нас терміни грецького чи латинського походження (стадіон, гімнастика, акробатика, атлет, олімпієць, диск, біатлон, ритміка, реабілітація, кваліфікація, капітан та ін.) набули інтернаціонального, міжнародного характеру й зрозумілі всім без будь-якого перекладу.

Звичайно, змістове наповнення слів суттєво змінювалося та розширювалося, а позначувані ними поняття іноді втрачали своє первісне значення. Візьмемо для прикладу хоча б слово «спорт», яке дослівно перекладається як «розвага», «вільне проведення часу», «гра». Сьогодні цей термін вживається для позначення поширеного соціального явища, яке стало невід'ємною ознакою сучасної цивілізації.

2. Термінологічні запозичення з іноземних мов у сфері фізичної культури та спорту.

Із поширенням спорту з країн Західної Європи до України потрапила і переважна більшість спортивних термінів (волейбол, пінг-понг, баскетбол, старт, голкіпер). Це стало першим етапом мовних запозичень у галузі спорту.

Наслідком другої хвилі стали термінологічні запозичення з мов тих держав, у складі яких перебували українські землі в першій половині ХХ століття. Українська галузева термінологія розширювалася за рахунок слів і словосполучень, які походили з російської, німецької, польської, угорської мов: *фізкультура*, *хокей*, *гонщик*, *фізрук*, *рекордсмен*, *гірськолижник*, *кошиківка* (баскетбол), *брамкар* (воротар), *копаний м'яч* (футбол), *карний мет* (штрафний удар, пенальті), *штафета* (естафета), *лижі* та ін.

Визначальним з точки зору активного термінотворення став період 20-30-х років ХХ століття. У це так зване «золоте десятиліття» наукові й методичні вимоги до термінів викристалізувалися у процесі практичної роботи вчених наддніпрянської України та Галичини. Їх зусилля були спрямовані на подолання розриву між науковою термінологією та термінологією практики спорту, збільшення частки національних термінів, напрацювання єдиних підходів до словотворення. Відтак з'явилися такі виразні терміни та словосполучення, як «плигун», «пішоходець», «м'ясень», «серцевожильна система», «корегувальна

гімнастика», «ковзанева спілка», «перебіг» (забіг), «веслування двопарне зі стерначем», «гонові судна», «трав'яний гокей», «скраклі» (городки), «зарахувальні змагання», «безбол» тощо. Поява великої кількості термінів стала свідченням активної українізації галузі.

Саме тоді розпочався бурхливий розвиток галузевої періодики. З'явилися перші україномовні підручники, спеціалізовані словники, друковані правила змагань.

З огляду на політичні обставини така активність була характерна насамперед для західних областей України. Протягом декількох десятків років тут виходило друком понад 30 найменувань спеціалізованих періодичних видань, на сторінках яких активно пропагувалася спортивна термінологія. Чималий внесок у розвиток вітчизняної терміносистеми спорту зробили видатні галицькі діячі: проф. Ярослав Рудницький, проф. Зенон Кузеля, проф. Іван Боберський, Тарас та Петро Франки, Степан Гайдучок та ін. Саме І. Боберський, якого ще за життя називали батьком українського «тіловиховання», увів в обіг такі терміни, як «*відбиванка*» (волейбол), «*гаківка*» (хокей), «*ситківка*» (теніс), «*столівка*» (настільний теніс), «*наколесництво*» (велоспорт), «*лещетарство*» (лижний спорт), «*санкарство*» (санний спорт), «*бій навкулачки*», «*навкулачництво*» (бокс), «*біжня*» (бігова доріжка), «*скічня*» (трамплін), «*вихідна постава*» (основна стійка) та багато інших. З моменту включення західних областей України до складу СРСР у 1939 році українські спортивні організації були ліквідовані, спортивні діячі в переважній більшості зазнали репресій з боку влади, що загальмувало розвиток національного спорту в Україні. Це вплинуло й на понятійно-термінологічний апарат галузі: процеси творення та засвоєння української спортивної термінології припинилися, натомість розпочалося активне запозичення термінологічної лексики з російської мови. Розвиток національної термінології продовжився лише в середовищі української діаспори, чому сприяло створення доволі розгалуженої мережі українських спортивних організацій.

Українська діаспора прагнула всіляко запобігти чужомовності, яка інтенсивно наповнювала українське спортивне середовище. Тривале домінування російської мови призвело до утворення термінів, скалькованих з російських зразків, яких ще й досі важко позбутися.

3. Сучасні проблеми української спортивної термінологіки.

Із відновленням державної незалежності України проблеми, пов'язані з термінологією галузі фізичної культури і спорту, не зникли. Навпаки, ситуація загострилася ще більше. І навіть сьогодні немає компетентної інституції, яка б займалась вирішенням питання внормування української спортивної термінологічної лексики.

У Львові зусиллями Української спортивної асоціації (УСА) в 1991 році було проведено представницьку Міжнародну конференцію «Українська спортивна і військово-похідна термінологія». Така ініціатива була схвально оцінена фахівцями. У вересні 1994 року в рамках проведення III Міжнародної конференції «Українська науково-технічна термінологія» вперше запрацювала

секція «Український спортивний і військово-похідний стиль». На цьому велелюдному науковому форумі було прийнято звернення до Олімпійської академії України з проханням створити мовно-термінологічну комісію та ухвалено рішення про організацію подібної комісії при Комітеті стандартизації та метрології.

Подібні конференції відбулися в Києві, Одесі та інших містах, проте мовні проблеми в галузі фізичної культури і спорту були лише окреслені. На жаль, вони остаточно не вирішені ще й сьогодні.

А тим часом спорт, який динамічно розвивається, ставить усе нові термінологічні проблеми. Активно з'являються й набувають популярності нові види спорту. Навіть їх механічний перелік становить для українця певні труднощі. Деякі їх назви навіть складно вимовити: армрестлінг, серфінг, керлінг, віндсерфінг, фрістайл, боулінг, тхеквондо, картинг, стретчинг, шорт-трек, бодібілдинг тощо. Знаходження їх українських аналогів або хоча б відповідна їх «натуралізація» згідно з правилами українського словотворення та правопису є нагальною необхідністю.

4. Основні термінологічні поняття галузі.

Фізична культура і спорт, як і будь-яка специфічна галузь діяльності, нині має свою усталену систему термінів, які позначають ті чи інші поняття та явища. Попереднє ознайомлення з ними полегшить сприйняття навчального матеріалу під час вивчення фахових дисциплін і закладе основи термінологічної грамотності. Крім того, це сприятиме однозначності трактування термінів. Усвідомлення ж їх сутності та цілеспрямоване засвоєння передбачене у ході вивчення фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін.

Нижче наведено перелік і тлумачення термінів і понять, які є найуживанішими у спортивній теорії та практиці.

Фізична культура – складова загальної культури суспільства, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості.

Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної та трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних і творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між індивідами, соціальними групами та спільнотами.

У широкому розумінні фізична культура як галузь діяльності включає в себе всю сукупність теоретичних знань, практичних навичок, матеріальну та виробничу сфери, організаційну структуру, кадровий потенціал тощо.

Основними показниками стану фізичної культури є рівень здоров'я та фізичного розвитку різних верств населення, ступінь використання фізичної культури у різних сферах діяльності, рівень розвитку системи фізичного виховання і самодіяльного спорту, досягнення спортсменів України в окремих видах спорту, рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами, спортивними спорудами тощо.

Основним засобом фізичної культури є виконання фізичних вправ.

Фізичні вправи – спеціальні рухи та складні види рухової діяльності, які використовуються як засоби фізичного виховання і спортивної підготовки. Фізичні вправи умовно поділяються на загальнорозвивальні та спеціальні.

Загальнорозвивальні вправи використовуються з метою загального гармонійного фізичного розвитку особистості, вдосконалення її рухових і функціональних можливостей, підвищення працездатності, розвитку основних фізичних якостей.

Загальнорозвивальні вправи використовуються фізкультурниками і спортсменами різних рівнів підготовки. Значення спеціальних вправ зростає у процесі багаторічної підготовки спортсменів.

Спеціальні вправи – рухові дії, які використовуються переважно для розвитку фізичних якостей, що визначають досягнення в обраному виді спорту, а також з метою засвоєння технічних і тактичних прийомів.

Спеціальні вправи являють собою здебільшого елемент або зв'язку кількох рухів, характерних для певного виду спорту.

До спеціальних вправ належать дуже поширені в тренувальному процесі імітаційні вправи. Для дієвості імітацій необхідним є поєднання зовнішньої подібності рухів і дій спортсмена з його руховою, просторовою та емоційною уявою про виконувані елементи вправ (наприклад, момент ковзання в лижника) або змагальний епізод («бій із тінню» у боксерів).

Вплив спеціальних вправ на спортсмена прямо залежить від умов їх виконання (інтенсивність, тривалість, емоційний фон тощо).

Фізичне виховання – багатогранний педагогічний процес, спрямований на забезпечення гармонійного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками, а також на формування свідомої потреби в заняттях фізичними вправами.

Фізичне виховання здійснюється, насамперед, у навчально-виховному процесі (у дошкільних, середніх загальноосвітніх, професійних закладах, у закладах вищої освіти тощо).

Характерною ознакою фізичного виховання є здійснення його за затвердженими програмами із забезпеченням відповідним фінансуванням, матеріальними засобами, кваліфікованими фахівцями.

Фізична підготовка – процес, спрямований на розвиток генетичних і набутих фізичних та морально-вольових якостей; різновид фізичного виховання, що має безпосередньо прикладну спрямованість (солдат, пожежник, космонавт) і передбачає досягнення рівня фізичного розвитку, який забезпечує передумови для спеціалізації в певному виді діяльності.

Фізична підготовленість – результат фізичної підготовки, що відображає рівень розвитку фізичних якостей, рухових навичок, працездатності, необхідний для успішного освоєння та виконання певної діяльності.

Фізичний розвиток – процес морфологічного і функціонального розвитку організму людини, її фізичних якостей і здібностей, обумовлений внутрішніми чинниками й умовами життя.

Фізичні якості – якості, що характеризують фізичний розвиток людини, її здатність до рухової діяльності.

Основними фізичними якостями є: швидкість, витривалість, гнучкість, спритність, сила.

Швидкість – це фізична якість, що характеризує здатність людини виконувати рухові дії за мінімальний для даних умов проміжок часу.

Витривалість – це фізична якість, що характеризує здатність людини виконувати рухову дію тривалий час із заданою інтенсивністю без зниження якості здійснюваної роботи; здатність протистояти фізичній втомі в процесі м'язової діяльності.

Гнучкість – це фізична якість, що характеризується ступенем рухливості ланок опорно-рухового апарату людини і здатністю виконувати рухи із великою амплітудою.

Спритність – це фізична якість, що характеризує здатність людини швидко оволодівати складними рухами і точно змінювати рухову діяльність відповідно до змінюваних умов.

Сила – це фізична якість, що характеризує здатність людини долати зовнішній опір або протидіяти йому за рахунок м'язових зусиль.

Спорт – багатогранне суспільне явище, складова культури суспільства, один із засобів і методів усебічного розвитку людини, зміцнення її здоров'я і підготовки до трудової діяльності, що включає фізичні вправи та деякі інші види діяльності, що носять змагальний характер. Згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт» спорт є органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності.

Соціальна значимість спорту визначається його стимулювальним впливом на поширення фізичної культури серед різних верств населення. Основною формою функціонування та прояву спорту є спортивні змагання як вид регламентованого неантагоністичного суперництва, що відбувається за відповідними правилами з метою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей в різних видах спорту.

Умовно виокремлюють три рівні спорту: масовий (спорт для всіх), спорт вищих досягнень, професійний.

Масовий спорт є складовою фізичної культури і включає змагальну діяльність та підготовку до неї з урахуванням віку, стану здоров'я та рівня фізичного розвитку особи. Його організаційну основу становлять різноманітні фізкультурно-спортивні секції, оздоровчо-спортивні клуби, школи здоров'я, індивідуальні та групові форми занять.

До спорту вищих досягнень належить спортивна діяльність, пов'язана з певним видом спорту, яка має на меті шляхом поглибленої спеціалізації навчально-тренувального процесу досягти максимальних спортивних результатів.

Досягнення найвищих спортивних результатів у міжнародних змаганнях не лише вдосконалюють і возвеличують особистість спортсмена, але й сприяють

підвищенню міжнародного авторитету України. Саме тому законом України «Про фізичну культуру і спорт» передбачено, що для спортсменів вищих категорій створюються умови для тренувань. Так, передбачені звільнення від роботи або навчання на час підготовки та участі в змаганнях. Окрім того, передбачені також гарантії продовження строку навчання. Чемпіони або призери Олімпійських ігор, чемпіони світу та Європи, заслужені майстри спорту користуються суспільно-побутовими пільгами.

Професійний спорт є комерціалізованим різновидом спорту, основним завданням якого є отримання матеріальної вигоди від демонстрації високих спортивних досягнень. В Україні професійний спорт знаходиться на початковій стадії свого розвитку.

Спортивне тренування – цілеспрямований педагогічний процес, що включає в себе навчання та вдосконалення спортивної техніки й тактики, розвиток фізичних, психічних і морально-вольових якостей.

Тренування може бути спрямоване як на досягнення високих спортивних результатів, так і на оздоровчі, освітньо-пізнавальні та інші цілі. В усіх випадках правильно побудоване тренування сприяє зміцненню здоров'я, всебічному гармонійному розвитку, розвитку рухових навичок і життєво важливих фізичних якостей, набуттю теоретичних знань з теорії спорту, здорового способу життя, громадської та особистої гігієни.

Тренованість – результат спортивного тренування, який характеризується біологічними (функціональними і морфологічними) адаптивними змінами, що відбуваються в організмі під впливом систематичних фізичних вправ і виражаються у зростанні рівня працездатності.

Тренованість залежить від стану здоров'я, фізичного розвитку, функціональних особливостей організму. Проте визначальним чинником є застосовувана тренувальна система (зміст тренувальних програм, їх тривалість, спрямованість, методична досконалість).

Рівень тренованості піддається прогнозуванню, педагогічному та лікарському контролю. Основним критерієм тренованості є пристосованість організму спортсмена до тренувальних і змагальних навантажень, коли функціональні можливості організму розкриваються найповніше. Вищою фазою тренованості спортсмена є досягнення спортивної форми.

Спортивна форма – стан найвищого рівня тренованості спортсмена і його готовності досягти максимального для себе рівня спортивного результату.

Для спортсмена в стані спортивної форми характерним є високий рівень розвитку фізіологічних функцій та узгоджена діяльність усіх основних систем організму, що відповідає підвищеним вимогам змагальної діяльності.

Гарне самопочуття та апетит, здоровий сон, невисока, але стабільна вага, бажання тренуватися і змагатися є суб'єктивними ознаками досягнення спортивної форми. Організм добре переносить фізичні навантаження, швидко відновлюється після них, що підтверджується відповідними функціональними пробами.

Пік «спортивної форми» короткотривалий. Його вдається утримувати від кількох тижнів (навіть днів) до декількох місяців. В останньому випадку

неминучими є деякі заплановані (контрольовані) спади. Тому вміння досягти у визначений час і утримувати до вирішальних стартів спортивну форму є основним показником методичної майстерності тренера та його учня, критерієм досконалості тренувального процесу.

Основним важелем управління спортивною формою є обсяг та інтенсивність тренувальних і змагальних навантажень та застосовувана система відновлення.

Втома – стан організму, що виникає внаслідок функціональної активності і проявляється в тимчасовому зниженні працездатності. При втомі знижується м'язова сила, погіршуються точність і координація рухів, може погіршуватися загальне самопочуття. Втома є невід'ємним елементом фізичної культури і спорту. Саме завдяки мобілізації сил організму на відновлення функцій і властивостей, що тимчасово погіршуються внаслідок дії фізичних навантажень, досягається тренувальний ефект, який зумовлює фазу надкомпенсації та поступове зростання тренуваності. Відновлення працездатності при втомі залежить від ступеня втоми і настає зазвичай протягом декількох годин (рідко діб).

Ефективними засобами зниження рівня втоми та прискорення відновлювальних процесів є правильне чергування тренувань і відпочинку, застосування різноманітних тренувальних засобів, методів і форм занять.

Перенапруження – нестійкі, переважно разові, порушення в організмі, спричинені невідповідністю між фізичним навантаженням і ступенем підготовки до нього організму. На відміну від втоми перенапруження призводить до нетривалого зниження працездатності спортсмена.

Перевтома – природне короткочасне зниження працездатності, спричинене значними тренувальними або змагальними навантаженнями. При цьому стані не виникає непередбачуваних змін в організмі спортсмена і не існує загрози його здоров'ю і спортивній перспективі. Певне зниження та зміна характеру тренувальних навантажень, раціональний режим харчування і відпочинку, фізіотерапевтичні засоби сприяють швидкому поліпшенню стану спортсмена.

Правильно налагоджені контроль і самоконтроль за станом і самопочуттям спортсмена дозволяють (особливо на важливих етапах спортивної підготовки) запобігти перевтомі.

Відсутність же такого контролю за процесом спортивного тренування може поглибити негативні тенденції та призвести до хворобливого стану перетренованості.

Перетренованість – стійке погіршення спортивної працездатності, нервово-психічного і фізичного стану спортсмена внаслідок допущення суттєвих недоліків у режимі та методиці тренувань. Стан перетренованості може відзначатися у високотренованих спортсменів на стадії підготовки, наближеної до піку спортивної форми.

Для стану перетренованості характерними є порушення режиму сну (безсоння), відсутність апетиту, депресія, порушення функцій окремих органів і систем організму спортсмена.

При перетренованості спостерігаються суттєві зміни з боку нервової, серцево-судинної та інших систем організму, особливо в стадії глибокої перетренованості.

Варто врахувати, що розвиток перетренованості, як і вихід із цього стану, є тривалим. Навіть при застосуванні правильних заходів, вихід зі стану перетренованості займає від декількох тижнів до декількох місяців.

Дуже глибока стадія перетренованості розвивається зрідка, але, наступивши, вона здатна взагалі перекреслити спортивну кар'єру спортсмена і нанести серйозну шкоду його здоров'ю. Це покладає неабияку відповідальність на тренерів і спортивних лікарів.

Проте і надмірна перестраховка в цьому питанні є недоречною. Дуже часто не лише самі спортсмени, але і спортивні лікарі без належних для цього підстав сприймають перенапруження за перетренованість. А неправильний діагноз завжди призводить до неадекватного лікування.

Фізична реабілітація – система фізичних вправ, спрямована на відновлення втрачених функцій організму чи окремих органів і на відновлення фізичних якостей.

Рекреація – відновлення та зміцнення здоров'я шляхом використання фізичних вправ та оздоровчих сил природи (цілющі води, гірське повітря, сонячне проміння тощо).

? Питання для самоконтролю

1. Які основні чинники впливають на формування та розвиток галузевої терміносистеми?
2. Назвіть особливості формування та розвитку української спортивної термінології.
3. Окресліть проблеми внормування понятійно-категоріального апарату фізичної культури і спорту.
4. Дайте визначення таких понять: фізична культура, фізичні вправи, фізичне виховання, фізичний розвиток, фізичні якості, спортивне тренування, тренованість, спортивна форма, втома, перенапруга, перевтома, перетренованість, фізична реабілітація, рекреація.
5. Розмежуйте поняття фізична підготовка та фізична підготовленість.

Тести

1. Стійке погіршення спортивної працездатності, нервово-психічного та фізичного стану спортсмена внаслідок допущення суттєвих недоліків у режимі та методиці тренувань – це:
 - а) перетренованість;
 - б) втома;
 - в) перенапруження.
2. Система фізичних вправ, спрямована на відновлення втрачених функцій організму чи окремих органів і на відновлення фізичних якостей, – це:
 - а) рекреація;

- б) фізична реабілітація;
- в) відновлення після перенавантаження.

3. Природне короточасне зниження працездатності, спричинене значними тренувальними або змагальними навантаженнями, – це:

- а) втома;
- б) перенапруження;
- в) перевтома.

4. Стан організму, що виникає внаслідок функціональної активності та проявляється в тимчасовому зниженні працездатності, – це:

- а) перенапруження;
- б) втома;
- в) перевтома.

5. Стан організму, що характеризується певними морфологічними та функціональними змінами, зумовленими тренувальною діяльністю, – це:

- а) тренованість;
- б) втома;
- в) спортивна форма.

6. Стан найвищого рівня тренованості спортсмена і його готовності досягти максимального для себе рівня спортивного результату – це:

- а) швидкість;
- б) втома;
- в) тренованість;
- г) спортивна форма.

7. Фізична якість, що характеризує здатність людини виконувати рухові дії за мінімальний для даних умов проміжок часу, – це:

- а) швидкість;
- б) спритність;
- в) витривалість.

8. Фізична якість, що характеризує здатність людини виконувати рухову дію тривалий час із заданою інтенсивністю без зниження якості здійснюваної роботи, – це:

- а) спритність;
- б) витривалість;
- в) сила.

9. Фізична якість, що характеризується ступенем рухливості ланок опорно-рухового апарату людини і здатністю виконувати рухи із великою амплітудою, – це:

- а) гнучкість;
- б) витривалість;
- в) сила.

10. Фізична якість, що характеризує здатність людини швидко оволодівати складними рухами й точно змінювати рухову діяльність відповідно до змінюваних умов, – це:

- а) витривалість;
- б) сила;

в) спритність.

11. Фізична якість, що характеризує здатність людини долати зовнішній опір або протидіяти йому за рахунок м'язових зусиль, – це:

а) сила;

б) спритність;

в) витривалість.

Тема 7. Міжнародний спортивний рух

Мета заняття: ознайомитися з історією становлення та розвитку спорту; розглянути сутність діяльності міжнародних спортивних організацій; набути уявлення про стародавні та сучасні Олімпійські ігри.

План

1. Історія становлення та розвитку спорту.
2. Міжнародні спортивні організації.
3. Стародавні та сучасні Олімпійські ігри.

Ключові терміни та поняття: Олімпійські ігри, Асоціація національних олімпійських комітетів, Генеральна асамблея національних олімпійських комітетів, Олімпійська рада Азії, Асоціація національних олімпійських комітетів Африки, Асоціація європейських національних олімпійських комітетів, Панамериканська спортивна організація, Національні олімпійські комітети Океанії, Генеральна асоціація міжнародних спортивних організацій, Вища рада спорту Африки, Міжнародна асоціація спортивної преси, Міжнародна олімпійська академія, Міжнародні федерації з видів спорту.

1. Історія становлення та розвитку спорту.

Фізична культура з елементами суперництва як суспільне явище зародилася тоді, коли люди усвідомили, що мисливець, аби вижити, мусить бути спритним і сильним, швидко бігати, стрибати, плавати, бути витривалим і спостережливим.

Спорт у вузькому трактуванні являє собою впорядковане, неантагоністичне порівняння вмінь і якостей окремих індивідумів або груп людей. Своїм корінням він сягає в глибину віків, бо ж людині, щоб бути сильною, швидкою та влучною, потрібно було постійно виконувати вправи для вдосконалення цих якостей.

Печерні й наскельні зображення, що відносяться до епохи верхнього палеоліту (близько 50 тисяч років тому), засвідчують тісний зв'язок рухових дій із трудовою діяльністю людини. Мисливці в бігу, стрибках, під час виконання ритуальних танців, а найчастіше, – метаючи знаряддя полювання чи бою (кам'яні сокири, булави, списи).

Фізичні вправи у всі часи були пов'язані з трудовими операціями, культовими обрядами, вихованням, мистецтвом.

З розвитком суспільства, особливо наприкінці існування первіснообщинного ладу (епоха військової демократії), значення фізичних вправ як засобу підготовки до збройної боротьби суттєво зросло. Своєю чергою постійно розширялась і програма змагань. В епоху рабовласництва повсюдно проводилися змагання з плавання, стрільби з лука, боротьби, фехтування, кулачні бої, перегони на конях і колісницях, човнах тощо.

Популярність і масштаби змагань постійно розширювались. Найбільш відомими були Ігри, що проводились у Стародавній Греції, починаючи з VIII ст. до н.е (776 р.). На той час у греків сформувався напрямок виховання, названий калокагатією («калос» – міцний, сильний, «кагатос» – розумний, з твердим характером). Це поняття виражало ідеальне єднання фізичної краси та духовної досконалості. Грецькі школи були взірцями гармонійного виховання – фізичного, морального, духовного. Агони (змагання) часто проводилися в присутності численних глядачів. Переможців возвеличували й нагороджували. До участі в Іграх допускалися тільки вільнонароджені люди і то за умови попередньої фізичної підготовки протягом 10-12 місяців і ще одного місяця після екзамінування авторитетною комісією еладоників (суддів). Головним постулатом була чесність. Найвідомішим олімпійцем усіх часів вважається борець Милон Кротонський.

Для жінок один раз на 4 роки проводилися окремі змагання з бігу на честь Гери – дружини Зевса. Це були своєрідні жіночі турніри.

Найбільшого розквіту Олімпійські ігри досягали приблизно в V ст. до н.е. Відомими були також Істмійські (Коринфські), Панафінейські, Піфійські, Немейські ігри. У 394 р н.е. Олімпійські ігри потрапили під заборону візантійського імператора Феодосія I. Олімпійські ігри почали швидко втрачати популярність, зокрема через зниження морально-етичних характеристик олімпійських змагань.

Проте не лише в Греції проводилися культові, мистецькі та атлетичні змагання. Археологами відкрито арени, які слугували місцем проведення турнірів, і в Північному Причорномор'ї, на території сучасної України (Подніпров'я, Таврія). Є підстави вважати, що на проукраїнських землях була традиція проведення власних спортивних змагань на зразок давньогрецьких.

За часів феодалізму, особливо починаючи з IX століття, селяни як найбільша соціальна група населення Європи втратили функції захисників спадщини предків, що призвело до занепаду військово-фізичної підготовки. Військову силу представляли феодали-лицарі. Саме вони отримували різнобічну військово-фізичну підготовку, складовими якої були біг, стрибки, боротьба, плавання, стрільба, фехтування, верхова їзда тощо. Змагання у фізичній вправності органічно поєднувались із вихованням моральних чеснот.

2. Міжнародні спортивні організації.

У XV-XVI ст. у деяких європейських країнах виникають перші напівспортивні об'єднання – фехтувальні, стрілецькі та борцівські союзи.

Епоха Відродження знову привернула увагу передових європейських гуманістів – філософів, педагогів, вихователів – до традицій античної гімнастики. Так, італійський лікар Х. Меркуріаліс написав шеститомну працю «Про гімнастичне мистецтво» (1569 р.). Німець Н. Вінман видав книжку «Плавець, або про мистецтво плавати», а Я. Камераріус – «Діалог про гімнастику». Поступово формувалися основи наукової теорії та практики фізичного виховання, першим втіленням якої стали європейські системи гімнастики: німецька, шведська, французька, норвезька, чеська. Організаційного оформлення потребували й численні гімнастичні союзи, спортивні об'єднання, товариства, клуби тощо. Наприклад, у Німеччині в період Веймарської республіки 11 спортивно-гімнастичних союзів, які нараховували 1,3 млн членів, об'єднались у Центральну комісію з питань спорту і фізичної культури.

Фізична культура з кінця XVIII – початку XIX ст. майже повсюдно в Європі стала елементом виховання й навчання в державних і недержавних органах освіти.

Ідея відновлення традиції проведення Олімпійських ігор була практично реалізована понад сто років тому.

Спроби проводити змагання на зразок олімпійських – Панелінські ігри в Афінах (1759, 1770, 1875, 1889) – успіху не мали.

У 1894 році на Міжнародному атлетичному конгресі в Парижі за французьким бароном П'єром де Кубертенем було ініційовано створення Міжнародного олімпійського комітету і проведення в 1896 році перших Олімпійських ігор сучасності. Ці історичні змагання відбулися на батьківщині Олімпійських ігор – у Греції.

Цікаво, що в підготовці та роботі Конгресу брав участь соратник П'єра де Кубертена, українець з Полтавщини, генерал російської армії Олексій Бутовський.

Момент початку проведення Олімпійських ігор сучасності було обрано випадково. На той час (кінець XIX ст.) сформувалися відповідні економіко-політичні та культурологічні передумови для надання їм світового значення та сприйняття. Крім того, організаційно оформилися міжнародні федерації з багатьох видів спорту. Так, у 1881 р. було засновано Міжнародну федерацію гімнастики, у 1892 р. – веслування і ковзанярського спорту, 1900 р. – велоспорту та ін. Розробка єдиних міжнародних правил змагань з видів спорту також зіграла суттєву роль у консолідації міжнародного спортивного руху.

Активний розвиток Міжнародного спортивного руху обумовив створення великої кількості міжнародних спортивних організацій. На сьогодні їх нараховується понад 200. Окрім Міжнародного олімпійського комітету (МОК), найвпливовішими є:

- Асоціація національних олімпійських комітетів (АНОК);
- Генеральна асамблея національних олімпійських комітетів;
- Олімпійська рада Азії;
- Асоціація національних олімпійських комітетів Африки;

- Асоціація європейських національних олімпійських комітетів;
- Панамериканська спортивна організація;
- Національні олімпійські комітети Океанії;
- Генеральна асоціація міжнародних спортивних організацій;
- Вища рада спорту Африки;
- Міжнародна асоціація спортивної преси;
- Міжнародна олімпійська академія;
- Міжнародні федерації з видів спорту.

Ці та інші організації проводять численні міжнародні спортивні змагання як комплексного характеру, так і з окремих видів спорту. Крім найпопулярніших Олімпійських і Паралімпійських ігор, проводяться:

- континентальні та регіональні ігри (Панамериканські, Африканські, Азійські, Балканські, Середземноморські тощо);
- ігри блокових країн (Британської співдружності, СНД);
- національні (етнічні) ігри (Маккабійські, Литовські, Панарабські);
- професійні ігри (залізничників, військовиків, моряків, студентів);
- релігійні ігри (мусульманські, католицькі);
- ігри інвалідів (сліпих, глухих, розумово відсталих);
- вікові ігри (для школярів, ветеранів спорту);
- чемпіонати, першості та кубки з видів спорту;
- комерційні змагання.

Найвищими органами, що координують роботу з видів спорту, є Міжнародні спортивні федерації. Вони діють через визнані ними національні федерації та впливають на діяльність МОК через своїх представників у ньому. Представників спортивних федерацій у структурах МОКу і НОКів має бути не менше 50 %.

Україна є повноправним членом усіх основних міжнародних спортивних об'єднань.

Проте попри великий міжнародний авторитет і впливовість перед спортивним рухом періодично виникають проблеми, які в разі їх несвоєчасного або непрофесійного вирішення можуть перерости в загрозливі тенденції.

Деякі з таких проблем постійно знаходяться під пильним оком фахівців, спортивних організацій, громадськості. Їх розв'язують або, принаймні, намагаються вирішувати. До таких належить проблема комерціалізації спорту. МОК десятиліттями безуспішно виступав проти комерціалізації спорту, яка ця боротьба завершилася практично відмовою від протистояння комерційному тиску. Чимало міжнародних спортивних організацій самі ведуть комерційну діяльність, а доходи МОК (передусім від реклами) є фантастичними. Звинувачення ж Міжнародного олімпійського комітету в колосальних витратах на здійснення різних проектів відхиляються з огляду на їх доцільність. Матеріальні позиції Міжнародного олімпійського комітету, внаслідок співпраці із обмеженою кількістю наймогутніших світових компаній, ніколи не були такими міцними, як сьогодні.

Щоразу тривожнішими є повідомлення, що деякі з рішень, які приймаються спортивними організаціями, вмотивовані не інтересами спортсменів, а приймаються на догоду рекламних фірм (наприклад, формування програми змагань, час їх проведення тощо).

Проблема надмірної політизації спорту є ще однією з найгостріших. Вона не раз загрожувала основам олімпійського руху. Все це через те, що існуючі в світі авторитарні режими охоче вдаються до послуг олімпійського спорту, щоб задекларувати міжнародній громадськості про свої політичні успіхи в управлінні країною.

Актуальною проблемою олімпійського руху є також вживання спортсменами заборонених препаратів.

Однією з найбільших загроз для олімпійського руху є *гігантизм Олімпійських ігор*. Членство в Міжнародному олімпійському комітеті щоразу нових представників (а цей процес ще матиме місце доволі довго) давно порушив моральний постулат початкового періоду сучасного олімпійського руху: головне не перемога, головне – участь.

Тепер в багатьох олімпійських видах спорту проводяться попередні змагання або встановлюються контрольні нормативи (кваліфікаційні), які є своєрідним допуском на олімпійські арени. Чималий тиск відчуває МОК з боку «некласичних» видів спорту. Федерації з неолімпійських видів спорту вимагають включення їх до програми олімпійських змагань, а олімпійські федерації – розширення програми з видів спорту, які вони представляють.

Жорстке обмеження та консервація МОК програм олімпіад може стимулювати появу альтернативної організації. Водночас постійне розширення програми та збільшення кількості учасників зробить Олімпійські ігри занадто громіздкими, перевантаженими, важко керованими. Це загрожує розпадом Олімпійських ігор на окремі спортивні події. Відтак існуюча дилема потребує вирішення.

3. Стародавні та сучасні Олімпійські ігри.

Олімпійські ігри (ОІ) зародилися у Стародавній Греції в VIII ст. до н.е. Вони регулярно проводились понад тисячу років і стали виразним елементом еллінської цивілізації.

Історія Олімпійських ігор розпочалася в глибоку давнину, коли племена, названі згодом грецькими, почали заселяти Балканський півострів і ближні до нього острови наприкінці III – на початку II ст. до н.е. У першій половині II ст. до н.е. на острові Крит набула активного розвитку фізична культура, подібна до тієї, яка існувала у скіфських народів і в Єгипті. Гімнастичні й акробатичні вправи, кулачні бої, боротьба, протиборство людини з биком становили основний зміст спортивних програм, призначених для розваги глядачів під час свят і ярмарків.

Уламки гіпсових барельєфів Кносського палацу (видатна пам'ятка о. Крит) зі сценами кулачного бою та боротьби не тільки добре передають

напружений характер змагань, але й засвідчують наявність певних правил, спортивної форми. У борців були захисні шоломи, у боксерів – рукавички.

У середині II ст. до н.е. після злиття груп ахейських та егейських племен відбувається поступове формування грецької нації. На північ від о. Крит, на Балканському півострові розпочався мікенський період розвитку Греції, загальновідомий своїми досягненнями в архітектурі, мистецтві, а також високим рівнем розвитку фізичної культури.

Пам'ятки гончарного мистецтва XVI-XIV ст. до н.е. свідчать про інтенсивний розвиток спорту, де поряд з видами, поширеними на о. Крит, з'явилися нові – біг, перегони на колісницях. Цей був період сміливих починань, незалежності та свободи, високих досягнень у різних сферах життя, у тому числі й у сфері фізичного й духовного вдосконалення людини.

Однак у XIII ст. до н.е. багата мікенська культура була знищена ордами войовничих диких племен, які прийшли на Балканський півострів з північних районів Європи. Поселення були пограбовані та спалені, корінне населення майже повністю знищене.

Наприкінці X ст. до н.е. ці території, піддані спустошенню в XIII ст. до н.е., знову були заселені. Формується нова політична структура – поліс, або «місто-держава». Поступово поліси перетворюються на центри економічного, політичного й культурного життя Стародавньої Греції.

Кожне з міст-держав мало свій політичний устрій, структуру господарства, систему освіти й виховання. Наприклад, Спарта являла собою мілітаристську державу, тоді як в Афінах панував демократичний устрій.

Важливим чинником самооборони полісів і утримання населення в покорі стала фізична підготовка, яку почали цілеспрямовано здійснювати у спеціальних закладах. Племінні форми безсистемного військового навчання були замінені підготовкою, яка відповідала специфічним особливостям полісів, їх географічному положенню, місцевим видам озброєння та традиціям культу.

Про рівень фізичного виховання і розвитку спорту в Стародавній Греції у IX-VIII ст. до н.е. можна зробити висновок за постичними творами Гомера та Гесіода. Вони яскраво засвідчили той факт, що спорт стрімко увірвався у всі сфери тогочасного життя: молоді люди активно займалися фізичними вправами; полководці й герої відчайдушно змагалися за перемогу; народні маси залюбки спостерігали за ходом змагань.

Захоплення спортом яскраво описується в «Іліаді» та «Одіссеї». Всі гомерівські герої прагнуть відзначитись у змаганнях, кожний з них добре володіє різними видами спорту та мріє стати переможцем. Популярність спорту знайшла своє відображення і в мові. Так, наприклад, у широкий обіг увійшли вислови для позначення відстані: «один кидок диска» або «один кидок списа».

Відомо, що боротьба й кулачні бої, змагання на колісницях і в бігу були широко розповсюджені в мікенську епоху. Очевидно, тоді ж виникло і фехтування. Інші види змагань (стрибки, метання списа, стрільба з лука), описані Гомером, почали практикуватися, напевно, вже після занепаду мікенської культури.

Найбільш пізніми були змагання зі стрибків, оскільки вони згадуються в «Одіссеї», але відсутні в «Іліаді».

Варто зазначити, що на інтенсивний розвиток спортивних змагань у Стародавній Греції істотно вплинув принцип змагальності (агоністика), характерний для життя та культури стародавніх греків. Він реалізовувався в різних сферах життя (праця, мистецтво, спорт) з метою досягнення найвищого результату, уславлення певного виду діяльності, підвищення престижу та популярності міст-держав. Агони – різноманітні змагання в різних сферах діяльності.

Програма перших 24-х Олімпіад (684-116 рр. до н.е.) включала в себе 6 видів змагань, що проводилися протягом одного дня. Починаючи з Ігор 25-ї Олімпіади, до програми яких увійшли перегони на колісницях, тривалість змагань збільшилася до 2-х днів. Поступово кількість видів змагань було доведено до 20, а їх тривалість – до 5 днів.

Перший день – день відкриття Олімпіади. Церемонія відкриття, представлення учасників змагань, суддів. Виголошення тренерами клятви Зевсу, парад учасників, жертви богам.

Другий день – змагання серед молоді: біг, стрибки, метання короткого списа в ціль і на відстань, метання диска, кулачні бої.

Третій день – великий день Олімпіади. Змагання для дорослих з тих самих видів спорту.

Четвертий день – змагання на колісницях, що вважалися найбільш елітарним видом олімпійської програми, а також змагання озброєних воїнів у бігу.

П'ятий день – визначення переможців, процедура нагородження, виконання пісень на честь переможців.

Програма ОІ не була сталою. У різні періоди історії олімпійського руху в Стародавній Греції змінювалися не тільки кількість і види змагань, але й послідовність їх розподілу за днями.

За кілька місяців до початку змагань спеціальні послы – спондофори – сповіщали керівників держав і областей про час проведення ОІ та оголошували мир в Елладі. Учасники майбутніх змагань приїздили за місяць раніше для ознайомлення з місцевістю та продовження своєї підготовки.

У сучасній спортивній термінології закріпилося багато грецьких термінів, як-от: атлет, стадіон, гантелі, диск, іподром, гімнастика тощо. Водночас стародавні греки ніколи не використовували термін «спорт», що походить від давньофранцузького слова *lesport* (у перекладі означає розваги), віддаючи перевагу слову «атлетика».

Засновником сучасного олімпійського руху справедливо вважають знаменитого французького просвітителя – барона П'єра де Кубертена. Його багатолітня й цілеспрямована діяльність не тільки дозволила відродити ОІ, але й утвердила олімпійський рух як важливу складову суспільного життя світової спільноти. Однак популяризація ідей олімпізму та спроби відродження ОІ здійснювалися задовго до появи проекту Кубертена.

Існує думка, що поняття «олімпійські ігри» було повернено у сферу суспільної свідомості видатним італійським державним діячем епохи Відродження Матео Палмері (1405-1475 рр.), коли набула поширення тенденція використання ідей античного світу. У наступні роки особливу увагу спортивним традиціям Стародавньої Греції приділяли видатні державні діячі, педагоги, медики, драматурги та філософи.

Першу відому спробу організації змагань на зразок прадавніх ОІ зробив англієць Роберт Довер на початку XVII століття. У дні Святої Трійці він у своєму маєтку організовував так звані «олімпійські ігри», які користувалися неабиякою популярністю глядачів. Програма цих ігор включала в себе боротьбу, фехтування, хокей на траві, змагання на палицях, стрибки, метання металевого молота або списа.

Першим серйозним дослідником олімпійського спорту Стародавньої Греції прийнято вважати англійця Джилберта Веста (1703-1756 рр.), який присвятив свою докторську дисертацію історії Олімпіад. Він усебічно розвивав ідеї олімпізму, закликав до відродження ОІ, був гарячим прихильником продовження спортивних турнірів, які організовувалися з 1604 р. і проведення яких, на жаль, припинилися.

Були спроби відродити ОІ й на Північноамериканському континенті. Так, у 1779 р. американський конгресмен У. Драйтон запропонував провести спортивне свято з феєрверками на честь Дня Незалежності, нагадавши тим самим про традицію древніх греків та їх Ігри Олімпіад. Помітний слід в історії спорту залишили «олімпійські ігри», які проводив доктор У. Брукс у середині XIX ст. у містечку Венлок. Переможцеві змагань у пятиборстві вручався срібний кофейник, який спеціально для цього презентував сам король Греції.

Ідея відродження ОІ неодноразово виникала у XIX ст., коли в різних країнах (Швеція, Канада та ін.) робилися спроби проведення різноманітних змагань як нагадування про древню культуру греків та відродження духу античних турнірів.

Спроби відродити Олімпіади були і в Греції. Так, у 1858 р. майор грецької армії Е. Цаппас запропонував королю Греції відновити традицію проведення Олімпійських ігор. Він, маючи солідні фінансові можливості, на власні кошти створив фонд олімпійців й побудував великий зал для змагань. Наказом короля було створено оргкомітет, зусиллями якого в 1859 р. вдалося провести в Афінах Панеллінські ігри, присвячені промисловій та сільськогосподарській виставці. Вони включали біг на спринтерські та стаєрські дистанції, стрибки, боротьбу, метання диска та списа, кінні перегони, лазіння по канату й командне перетягування каната. У змаганнях брали участь греки з Малої Азії, Єгипту, Кіпру. Переможців турніру нагороджував лавровими вінками та грошовими призами сам король Греції Оттон I. Ігри проводилися ще декілька разів – у 1870, 1875, 1888 та 1889 роках. Однак жодні з цих ОІ не перетворилися ні на національні, ні тим більше на міжнародні змагання. Як згодом зауважив Кубертен, це були передчасні та невдалі спроби відродження Олімпійських турнірів.

Ідея олімпізму підтримувалася й завдяки історичним та археологічним пошукам. У XVIII ст. було проведено перші розкопки в місцях проведення давньогрецьких спортивних змагань. Однак успіху вони не мали.

У 1829 р. французька експедиція успішно провела розкопки та знайшла залишки будівель і експонатів, що мали велику художньо-пізнавальну цінність.

Величезну роботу провів свого часу в районі Олімпії Ернст Курціус (1814-1896 рр.), який був захоплений ідеями олімпізму. Результатом його розкопок, проведених у різні роки, стали важливі знахідки, пов'язані з Олімпійськими іграми Стародавньої Греції.

Велике значення для відродження ОІ мали розроблені в XVIII-XIX ст. національні системи фізичного виховання, основою яких стала олімпійська ідея, а саме: німецька (І.Б. Безедов, К. Зальцман, Й. Гутс-Мутс, Г. Фіт, Ф. Анн, Л. Ян та ін.), англійська (Д. Локк, Ч. Кінглі, Т. Арнольд, Г. Спенсер), французька (Ж.-Ж. Руссо, Д.Ф. Аморос, Ж. Демені та ін.), чеська (М. Тирш, І. Фугнер), російська (Є.А. Покровський, Є.М. Дементьєв, П.Ф. Лесгафт).

Відродженню ОІ сприяло також поширення в другій половині XIX ст. різних видів спорту й організація масштабних міжнародних змагань. Так, у 1846 році в Австралії був проведений перший чемпіонат світу з плавання на дистанцію 440 ярдів, а в 1858 р. там же – на 100 ярдів.

Починаючи з 50-х років минулого століття в Голландії організовувалися міжнародні змагання зі швидкісного бігу на ковзанах. Згодом до них додалися змагання й з інших видів спорту.

З метою забезпечення належного управління розвитком спорту почали активно створюватися національні й міжнародні спортивні об'єднання – союзи, федерації, ліги, асоціації. Так, у 1858 р. була створена Національна федерація бейсболу США, у 1863 р. – Англійська футбольна ліга, у 1881 р. – Міжнародна федерація гімнастики, у 1892 р. – Міжнародна федерація веслувальних товариств і Міжнародна спілка ковзанярів.

Ідея відродження ОІ наприкінці XIX ст. охопила майже всю спортивну спільноту та отримала підтримку багатьох державних діячів. Проте втілив цю ідею в життя французький просвітитель П'єр де Кубертен. Для багатьох це стало справжньою несподіванкою, оскільки Франція на той час не належала до країн з розвиненими видами спорту.

? Питання для самоконтролю

1. Пригадайте історію становлення та розвитку спорту.
2. Що дає підстави стверджувати, що на території сучасної України в давнину проводилися спортивні турніри на зразок давньогрецьких?
3. Коли і як було відновлено сучасний олімпійський рух?
4. Назвіть найвпливовіші міжнародні спортивні організації.
5. Охарактеризуйте програму перших 24-х Олімпіад. Які види змагання вона включала?
6. Коли було створено Міжнародний олімпійський комітет? Розкрийте сутність та особливості його діяльності.

7. Перерахуйте основні проблеми розвитку олімпійського руху сучасності.

Тести

1. Укажіть дату проведення перших в історії Олімпійських ігор:
 - а) 906 р. до нашої ери;
 - б) 1201 р. до нашої ери;
 - в) 776 р. до нашої ери.
2. Олімпіада трактується як:
 - а) перший рік чотириріччя, святкування настання якого супроводжується іграми;
 - б) чотирирічний період між Олімпійськими іграми;
 - в) зустріч спортсменів в одному місті.
3. Хто ініціював відродження Олімпійських ігор сучасності?
 - а) римський імператор Феодосій I;
 - б) давньогрецький філософ Аристотель;
 - в) барон П'єр де Кубертен.
4. Укажіть дату проведення перших Олімпійських ігор сучасності:
 - а) 1896 р.;
 - б) 1908 р.;
 - в) 1980 р.
5. Укажіть талісман XXII літніх Олімпійських ігор:
 - а) ведмідь;
 - б) лисиця;
 - в) заєць.
6. Всесвітні юнацькі Олімпійські ігри вперше відбулися:
 - а) у Москві (1998 р.);
 - б) у Берліні (1992 р.);
 - в) у Києві (1992 р.).
7. Перші зимові Олімпійські ігри відбулися:
 - а) у Шамоні (1924 р.);
 - б) у Берні (1928 р.);
 - в) у Лондоні (1908 р.).
8. Укажіть олімпійську столицю, в якій знаходиться штаб-квартира Міжнародного олімпійського комітету (МОК):
 - а) Лос-Анджелес (США);
 - б) Лозанна (Швейцарія);
 - в) Монреаль (Канада).
9. Спеціалізована установа, яка діє під патронатом Міжнародного олімпійського комітету та фінансується Національним олімпійським комітетом Греції, – це:
 - а) Міжнародна олімпійська академія;
 - б) міжнародні спортивні об'єднання;
 - в) національний олімпійський комітет.
10. Укажіть ключове завдання Міжнародної олімпійської академії:

а) вивчення теорії та практики підготовки спортсменів, фізичного виховання;

б) пропаганда олімпійського руху;

в) пропаганда загальнолюдських і гуманістичних ідеалів відповідно до концепції олімпізму.

11. Делегація, яка формується національним олімпійським комітетом і направляється для участі в Олімпійських іграх з метою представлення національних спортивних федерацій та інших організацій, – це:

а) національна олімпійська команда;

б) олімпійський рух;

в) національний олімпійський комітет.

ТЕМАТИКА ЕСЕ ТА ПОРАДИ ДО ЙОГО НАПИСАННЯ

1. Мої очікування від навчання в Запорізькому національному університеті.
2. Ким би я хотів працювати після закінчення навчання в університеті?
3. Чому я хочу стати фахівцем у галузі фізичного виховання і спорту?
4. Моя майбутня професія.
5. Історія Запорізького національного університету та факультету фізичного виховання.
6. Мій кумир у світі спорту.
7. Тренер, який став для мене взірцем для наслідування.
8. Видатні діячі міжнародного спортивного та олімпійського руху.
9. Видатні діячі вітчизняного спортивного та олімпійського руху.
10. Моє розуміння поняття «вища школа».
11. Спорт у моєму житті.
12. Історія моєї спортивної школи.

Есе – письмова робота невеликого обсягу (5-7 сторінок) й відносно вільної композиції, що презентує індивідуально-авторське бачення сутності певної теми (проблеми). У перекладі з англійської есе (essay) означає «нарис», «спробу самостійного аналізу». Відтак есе носить творчий характер. У ньому автор має змогу не лише виразити індивідуальний погляд на певну проблему, а й дати оцінку предмету міркування та аргументувати власну точку зору.

Структурна організація есе:

Вступ – викладення загальної тези (твердження); визначення актуальності теми (проблеми) та окреслення мети, яку ставить перед собою автор. Важливо правильно сформулювати питання, на які передбачається знайти відповідь.

Основна частина – розвиток однієї думки або ж трансформація однієї думки в іншу; наведення не менше двох-трьох аргументів на користь висловленої тези, кожен з яких має бути підтверджений прикладами, фактами (оптимальний алгоритм: теза – її аргументація).

Висновок – узагальнення, що підтверджує наведену тезу, вираження авторського бачення.

Кількість тез і аргументів залежить від теми (проблеми) та логіки розвитку думки.

Вимоги до змісту есе: самостійність, критичний аналіз, аргументованість власної позиції, оригінальність вирішення проблеми, індивідуальний авторський стиль.

ГЛОСАРІЙ

Акредитація закладу вищої освіти – процедура надання закладу вищої освіти права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Витривалість – це фізична якість, що характеризує здатність людини виконувати рухову дію тривалий час із заданою інтенсивністю без зниження якості здійснюваної роботи; здатність протистояти фізичній втомі в процесі м'язової діяльності.

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Втома – стан організму, що є наслідком функціональної активності та проявляється в тимчасовому зниженні працездатності. Розрізняють фізичну, розумову, емоційну втому.

Галузь знань – основна предметна область освіти й науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка.

Гнучкість – це фізична якість, що характеризується ступенем рухливості ланок опорно-рухового апарату людини і здатністю виконувати рухи із великою амплітудою.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розробки і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне чи світове значення й опубліковані в наукових виданнях.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра.

Загальнорозвивальні вправи – рухові дії, які є переважно засобами фізичної підготовки та спрямовані на всебічний розвиток основних фізичних якостей, розширення функціональних можливостей організму, підвищення працездатності та збагачення рухового досвіду.

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються в закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Кваліфікаційна робота – наукова робота, що виконується на завершальному етапі навчання здобувача вищої освіти у виші на певному рівні

вищої освіти. Передбачає як систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності, застосування їх при вирішенні конкретних завдань, так і розвиток навичок самостійної роботи та оволодіння методикою дослідження й експерименту, пов'язаних з темою роботи.

Кваліфікація – офіційний результат оцінювання та визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну й подальшу навчальну діяльність та є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Курсова робота – це індивідуальне науково-дослідне завдання творчого або репродуктивного характеру, яке виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення засвоєних у процесі навчання знань та їх застосування при комплексному вирішенні конкретних фахових завдань.

Лабораторне заняття – форма навчального заняття, при якій студент під керівництвом викладача проводить експерименти (досліди) з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та оволодіння методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Лекція – основна форма проведення навчальних занять у виші, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу.

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-професійної програми. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС.

Перевтома – природне короточасне зниження працездатності, спричинене значними тренувальними чи змагальними навантаженнями.

Перенапруження – нестійкі порушення в організмі, спричинені невідповідністю між фізичним навантаженням і рівнем підготовки організму.

Перетренованість – стійке погіршення спортивної працездатності, нервово-психічного та фізичного стану спортсмена внаслідок допущення суттєвих недоліків у режимі та методиці тренувань.

Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організовує детальний розгляд студентам окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння й навички їх практичного застосування шляхом виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

Рекреація – відновлення та зміцнення здоров'я завдяки використанню фізичних вправ і оздоровчих сил природи (цілющі води, гірське повітря, сонячне проміння тощо).

Семінарське заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів (доповіді, реферати).

Сила – це фізична якість, що характеризує здатність людини долати зовнішній опір або протидіяти йому за рахунок м'язових зусиль.

Спеціальні вправи – рухові дії, які використовуються переважно для розвитку фізичних якостей, що визначають досягнення в обраному виді спорту, а також з метою засвоєння технічних і тактичних прийомів.

Спеціальність – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка.

Спорт – багатогранне суспільне явище, складова культури суспільства, один зі засобів і методів усебічного розвитку людини, зміцнення її здоров'я, підготовки до трудової та творчої діяльності, що включає в себе фізичні вправи та деякі інші види діяльності, які носять змагальний характер; специфічна діяльність, спрямована на досягнення високих показників у певному виді фізичних вправ і змаганнях.

Спортивна форма – стан найвищого рівня тренуваності спортсмена та його готовності досягати максимального для себе спортивного результату.

Спортивне тренування – цілеспрямований педагогічний процес, що включає в себе навчання та вдосконалення спортивної техніки й тактики, розвиток фізичних, психічних і морально-вольових якостей.

Спритність – це фізична якість, що характеризує здатність людини швидко оволодівати складними рухами й точно змінювати рухову діяльність відповідно до змінюваних умов.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти та наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Студент – особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра.

Тренуваність – стан організму, який характеризується певними морфологічними та функціональними змінами, зумовленими систематичною тренувальною діяльністю.

Фізична культура – складова загальної культури суспільства, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості.

Фізична підготовка – процес, спрямований на розвиток генетичних і набутих фізичних і морально-вольових якостей; різновид фізичного виховання, що має безпосередньо прикладну спрямованість (солдат, пожежник, космонавт) і передбачає досягнення рівня фізичного розвитку, який забезпечує передумови для спеціалізації в певному виді діяльності.

Фізична підготовленість – результат фізичної підготовки, що відображає рівень розвитку фізичних якостей, рухових навичок, працездатності, необхідний для успішного освоєння та виконання певної діяльності.

Фізична реабілітація – система фізичних вправ, спрямована на відновлення втрачених функцій організму, окремих органів і фізичних якостей.

Фізичне виховання – багатогранний педагогічний процес, спрямований на забезпечення гармонійного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками, а також на формування свідомої потреби в заняттях фізичними вправами.

Фізичний розвиток – процес формування та подальшої зміни впродовж життя людини морфофункціональних властивостей її організму, фізичних якостей і здібностей під впливом внутрішніх чинників, умов життя та виховання.

Фізичні вправи – спеціальні рухи та складні види рухової діяльності, які використовуються як засоби фізичного виховання та спортивної підготовки.

Фізичні якості – якості, що характеризують фізичний розвиток людини, її здатність до доцільної рухової діяльності.

Швидкість – це фізична якість, що характеризує здатність людини здійснювати рухові дії за мінімальний для даних умов проміжок часу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. С.80. Дата оновлення: 03.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 18.03.2019).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 25.07.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 18.03.2019).
3. Про освіту : Закон України від від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 19.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.03.2019).
4. Боровська О.В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури і спорту : автореф. дис... к. філол. наук.: 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2004. 17 с.
5. Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт» : підручник; гриф МОН України від 29.06.2005 р. № 14/18.2-1478. Харків : «ОВС», 2005. 240 с.
6. Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 208 с.
7. Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : зб. наук. праць. Вип.2. Рівне : Принт Хауз, 2001. 464 с.
8. Корх А.Я. Тренер: деятельность и личность : учебное пособие. Москва : Терра-Спорт, 2000. 120 с.
9. Лук'янець В.С. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури. Київ : Слово, 2000. 158 с.
10. Осінчук В.Г., Понеску І.К. Визначення основних спортивних термінів фізичної культури і спорту : навчальний посібник. Київ : ЛДУ, 1995. 200 с.
11. Фролова Л.С. Вступ до спеціальності «Фізичне виховання» : навчально-методичний посібник. Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2014. 281 с.
12. Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання : навчальний посібник. Харків : «ОВС», 2007. С. 36-47.
13. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник Київ : Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.
14. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 6-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 310 с.

Інформаційні ресурси:

1. Марченко С.І. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт». *Теорія та методика фізичного виховання*. 2011. № 6. С. 28-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFV_2011_6_7
2. Миронова В. В. Інформаційна культура як основа загальної культури людини. URL: <http://mdgukid.at.ua/publ/informaciinakulturaiakosnovazagalnoiikulturiliudini/>
3. Нормативна база освітнього процесу Запорізького національного університету. URL: http://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil/3647.ukr.html
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» від 09.12.2015 № 1320-р [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1320-2015-%D1%80#n12>

ДОДАТОК А

Результативні показники роботи тренерів (тренерів-викладачів), які враховуються при присвоєнні кваліфікаційних категорій

№ з/п	Змагання	Мінімальна кількість спортсменів	Кваліфікаційна категорія за місце, яке посів спортсмен		
			вища	перша	друга
1	2	3	4	5	6
I. Міжнародні спортивні змагання					
1	Олімпійські ігри	1	участь	-	-
2	Чемпіонати світу з олімпійських видів спорту, Всесвітні ігри з неолімпійських видів спорту, Всесвітня шахова олімпіада	1	1-6	7-8	участь
		2	7-10	-	-
3	Чемпіонати світу з олімпійських ігрових видів спорту	1	участь у фінальних змаганнях	участь у відбіркових змаганнях	-
4	Кубок Девіса, змагання Великого шолому, Кубок Федерації з тенісу	1	1-16	17-32	-
5	Кубок світу з олімпійських видів спорту (загальний залік), Всесвітні ігри з єдиноборств, чемпіонати світу з неолімпійських видів спорту	1	1-3	4-6	участь
		2	4-6	7-8	-
6	Юнацькі Олімпійські ігри	1	1-2	3-6	участь
7	Чемпіонат світу з олімпійських видів спорту серед молоді, юніорів	1	1-3	4-6	7-8
		2	4-6	7-8	-
8	Чемпіонат світу з олімпійських видів спорту серед кадетів, юнаків	1	1	2-3	4-6
		2	2-3	4-6	7-8
9	Чемпіонат світу серед молоді, юніорів з неолімпійських видів спорту	2	1-3	4-6	7-8
10	Кубок світу з неолімпійських видів спорту (загальний залік)	1	-	1-3	4-8
11	Чемпіонат Європи, Всесвітні універсиади	1	1-3	4-6	-
		2	4-6	7-8	участь
12	Чемпіонат Європи серед молоді, юніорів	1	1	2-3	4-6
		2	2-3	4-6	7-8
13	Чемпіонат Європи серед кадетів, юнаків	1	-	1-3	4-6
		2	-	4-6	7-8
II. Всеукраїнські спортивні змагання					
1	Чемпіонат України серед дорослих з олімпійських видів спорту	1	1-2	3-4	5-8
2	Чемпіонат України серед дорослих з неолімпійських видів спорту	1	-	1	2-3
		2	-	2-3	4-6
3	Кубок України серед дорослих: особистий командний (ігрові види спорту)	1	-	1	2-3
			-	1	2-3
4	Чемпіонат України серед молоді та юніорів	2-3	-	1-3 4-6	4-6 7-8
5	Чемпіонат України серед молоді та юніорів з неолімпійських видів спорту	2	-	1	2-3
		3	-	2-3	4-6
6	Чемпіонат України серед кадетів, юнаків (крім молодших вікових груп)	3	-	1	2-3
		4	-	2-3	4-6

Навчальне видання
(українською мовою)

Симонік Анастасія Володимирівна
Сватсьєв Андрій Вячеславович
Караулова Світлана Іванівна

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Конспект лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Фізична культура і спорт»
освітньо-професійної програми «Спорт»

Рецензент *В.О. Пономарьов*
Відповідальний за випуск *М.В. Маліков*
Коректор *Н.В. Мацюх*